

ZASADA RÓWNEGO
TRAKTOWANIA
PRAWO I PRAKTYKA

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

DOSTĘPNOŚĆ INFRASTRUKTURY PUBLICZNEJ DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

ANALIZA I ZALECENIA

Dostępność
infrastruktury publicznej
dla osób
z niepełnosprawnością

Analiza i zalecenia

BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2011, nr 5

ŹRÓDŁA

Zasada równego traktowania – prawo i praktyka. Dostępność infrastruktury publicznej dla osób z niepełnosprawnością. Analiza i zalecenia.

Redaktor Naczelny

Stanisław Trociuk

Opracowanie:

Zespół Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego w Biurze RPO

Mirosław Wróblewski Dyrektor Zespołu

Anna Błaszczak Zastępca Dyrektora Zespołu

Magdalena Kuruś Naczelnik Wydziału Prawa Antydyskryminacyjnego w Zespole

Katarzyna Wilkońska – opracowanie całości

Konsultacje merytoryczne:

Katarzyna Łakoma Dyrektor Zespołu Prawa Gospodarczego i Administracyjnego

Kamilla Dołowska Dyrektor Zespołu Prawa Cywilnego

Magdalena Chmielak Zastępca Dyrektora Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji”

Maciej Lis Pełnomocnik Terenowy RPO we Wrocławiu

Wydawca:

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

al. Solidarności 77, 00-090 Warszawa

www.rpo.gov.pl

© Copyright by Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
Warszawa 2011

Skrót do cytowania

Biuletyn RPO. Źródła 2011, nr 5

ISSN 0860-7958

Oddano do składu w grudniu 2011 r.

Podpisano do druku w grudniu 2011 r.

Projekt okładki:

ADV. Michał Gońda Agencja Reklamowa

Opracowanie DTP, korekta, druk i oprawa:

www.adv.net.pl

SPIS TREŚCI

I.	WSTĘP	5
II.	UWARUNKOWANIA PRAWNE	7
	1. Prawo krajowe	7
	2. Akty prawa międzynarodowego i inne dokumenty	12
III.	PROJEKTOWANIE UNIWERSALNE – ZALECENIA I DOBRE PRAKTYKI	17
IV.	WYNIKI BADAŃ I KONTROLI	21
	1. Infrastruktura dworcowa i środki transportu	21
	2. Budynki administracji publicznej	26
	3. Szkolnictwo wyższe	30
	4. Budynki sądów rejonowych	33
	5. Zakłady karne i areszty śledcze	37
	6. Placówki pocztowe	42
	7. Lokale wyborcze	46
	8. Strony internetowe	53
V.	PODSUMOWANIE – ZALECENIA	57

I. WSTĘP

Likwidacja barier pomiędzy niepełnosprawnymi a pełnosprawnymi obywatelami należy do szczególnych obowiązków demokratycznego państwa prawa urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Z kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich skarg i wniosków wynika, że zarówno obowiązujące przepisy ustawowe, jak i wykonawcze, nie są w stanie zapobiec faktycznej dyskryminacji osób z niepełnosprawnościami, zauważalnej w szczególności w obszarze edukacji osób niepełnosprawnych, zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, zabezpieczeniu ich konkurencyjności na rynku pracy, a także korzystaniu z podstawowych praw i wolności obywatelskich, takich jak np. dostęp do służby publicznej. Osoby niepełnosprawne mają zasadnicze trudności w uczestniczeniu w życiu publicznym, w korzystaniu z dóbr kultury, w dostępie do komunikacji.

Funkcjonalność oraz dostępność budynków użyteczności publicznej wiąże się z oczywistą poprawą jakości życia codziennego osób niepełnosprawnych. Poprzez ułatwiony dostęp do usług można stworzyć osobom niepełnosprawnym warunki do realnego udziału w życiu społecznym. Z uzyskanych przez RPO informacji wynika jednak, że urzędy i instytucje publiczne wciąż w zbyt małym stopniu uwzględniają potrzeby użytkowników niepełnosprawnych.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. niosło ze sobą wiele nadziei na zmiany dotyczące także niepełnosprawnych Polaków. Dało szansę na sukcesywne wdrażanie standardów unijnych – m.in. likwidowanie w naszym kraju barier architektonicznych, które mają zasadniczy wpływ na to, jak dalece osoby z niepełnosprawnością mogą być samodzielne jako obywatele. Dostępność (*accessibility*) jest współcześnie jednym z kluczowych pojęć w tworzeniu spójnego, a jednocześnie otwartego społeczeństwa. Dodatkowo na obowiązek wyrównywania szans osób niepełnosprawnych oraz umożliwienia im pełnego uczestnictwa we wszystkich sferach życia wskazuje podpisana przez Polskę Konwencja Narodów Zjednoczonych Praw Osób Niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r. Konwencja uznaje, że niepełnosprawność jest koncepcją ewoluującą, oraz że jest ona wynikiem interakcji pomiędzy osobami z dysfunkcjami, a barierami środowiskowymi wynikającymi z postaw ludzkich, będącymi przeszkodą dla pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami.

Dlatego też celem niniejszego opracowania jest przedstawienie faktycznej dostępności instytucji publicznych i infrastruktury dla osób nie-

pełnosprawnych z perspektywy Rzecznika Praw Obywatelskich jako konstytucyjnego organu stojącego na straży praw i wolności obywatelskich oraz jako niezależnego organu równego traktowania w rozumieniu ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. z 2010 r. Nr 254, poz. 1700).

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE

1. PRAWO KRAJOWE

1.1. Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz.483 ze zm.)

Artykuł 32 ust. 2 Konstytucji ustanawia zakaz dyskryminacji kogokolwiek z jakiegokolwiek przyczyny. Ustawa zasadnicza formułuje również obowiązki pozytywne po stronie państwa. Zgodnie z jej art. 69 osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą (np. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz ustawą o świadczeniach rodzinnych), pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Ponadto art. 76 Konstytucji nakłada na organy władzy publicznej pewne obowiązki względem konsumenta, a mianowicie stanowi, iż władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, zaś zakres tej ochrony określa ustawa.

1.2. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 214, poz. 1407 ze zm.)

Ustawa stanowi, że rehabilitacja społeczna, mająca na celu umożliwienie osobom niepełnosprawnym uczestnictwo w życiu społecznym, realizowana jest m.in. przez likwidację barier w komunikowaniu się, w tym w szczególności barier architektonicznych i transportowych (art. 9). Wykonywanie zadań wynikających z tej ustawy nadzoruje Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, będący sekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (art. 34 ust. 1). Zadaniem Pełnomocnika jest inicjowanie działań zmierzających do ograniczenia skutków niepełnosprawności i barier utrudniających osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie w społeczeństwie (art. 34 ust. 6 pkt 4).

1.3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623 ze zm.)

Przepis art. 5 pkt 4 Prawa budowlanego formułuje wymóg zapewnienia warunków do korzystania z obiektów przez osoby niepełnosprawne.

Przepis ten określa, że każdy obiekt budowlany powinien zapewnić „niezbędne warunki do korzystania z obiektów użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego przez osoby niepełnosprawne, w szczególności poruszające się na wózkach inwalidzkich”. Niestety ustawa nie precyzuje o jakie wymagania i jakich zakresów niepełnosprawności dotyczy zapewnienie dostępności. Dodatkowo konieczność dostosowania jedynie obiektów nowych i modernizowanych po wejściu w życie ustawy Prawo budowlane (po 1 stycznia 1995 r.) uniemożliwia skuteczne egzekwowanie wymogów dostępności. Nie ma możliwości prawnych zmuszenia zarządców i właścicieli budynków wybudowanych przed 1995 r. do likwidacji barier w dostępie do budynków osobom niepełnosprawnym.

1.4. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 ze zm.)

Rozporządzenie zostało wydane na podstawie art. 7 ust. 2 pkt 1 ustawy Prawo budowlane, określa warunki techniczne, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie.

Szczegółne wymagania odnoszą się do budynków użyteczności publicznej, zdefiniowanych jako budynek przeznaczony na potrzeby administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, kultu religijnego, oświaty, szkolnictwa wyższego, nauki, wychowania, opieki zdrowotnej, społecznej lub socjalnej, obsługi bankowej, handlu, gastronomii, usług, w tym usług pocztowych lub telekomunikacyjnych, turystyki, sportu, obsługi pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym, lotniczym, morskim lub wodnym śródlądowym, oraz inny budynek przeznaczony do wykonywania podobnych funkcji; za budynek użyteczności publicznej uznaje się także budynek biurowy lub socjalny.

Przepis § 16 ust. 1 rozporządzenia stanowi, że do budynków mieszkalnych wielorodzinnych, zamieszkania zbiorowego i użyteczności publicznej powinny być doprowadzone od dojazdów utwardzone dojścia o szerokości minimalnej 1,5 m, przy czym co najmniej jedno dojście powinno zapewniać osobom niepełnosprawnym dostęp do całego budynku lub tych jego części, z których osoby te mogą korzystać. Ale już ust. 2 stanowi, iż wymagania dostępności osób niepełnosprawnych, o którym mowa w ust. 1, nie dotyczą budynków na terenach zamkniętych, a także budynków w zakładach karnych, aresztach śledczych,

zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich oraz budynków w zakładach pracy, niebędących zakładami pracy chronionej, z wyjątkiem budynków użyteczności publicznej. Dodatkowo przepis § 54 ust. 2 wymaga, aby w budynku mieszkalnym wielorodzinnym, budynku zamieszkania zbiorowego oraz budynku użyteczności publicznej, wyposażonym w dźwigi, zapewniono dojazd z poziomu terenu i dostęp na wszystkie kondygnacje użytkowe osobom niepełnosprawnym. Natomiast w niskim budynku zamieszkania zbiorowego i budynku użyteczności publicznej, niewymagającym wyposażenia w dźwigi należy zainstalować urządzenia techniczne zapewniające osobom niepełnosprawnym dostęp na kondygnacje z pomieszczeniami użytkowymi, z których mogą korzystać. Nie dotyczy to budynków koszarowych, zakwaterowania w zakładach karnych, aresztach śledczych oraz zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich (§ 55 ust. 2).

§ 74 rozporządzenia stanowi, że w budynku użyteczności publicznej pomieszczenia ogólnodostępne ze zróżnicowanym poziomem podłóg powinny być przystosowane do ruchu osób niepełnosprawnych. Natomiast § 87 ust. 6, wymaga aby w ustępie publicznym co najmniej jedna kabina była przystosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych.

1.5. Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. Prawo przewozowe (Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 601 ze zm.)

Przewoźnik powinien podejmować działania ułatwiające podróżnym, w szczególności osobom o ograniczonej zdolności ruchowej oraz osobom niepełnosprawnym, korzystanie ze środków transportowych (art. 14 ust. 2).

1.6. Ustawa z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. z 2007 r. Nr 16, poz. 94 ze zm.)

W dniu 31 grudnia 2009 roku weszła w życie nowelizacja tej ustawy - ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o transporcie kolejowym (Dz.U. Nr 214, poz. 1658), która przez art. 3a wprowadziła wyłączenia niektórych przepisów Rozporządzenia 1371 (WE) 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. dotyczącego praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym w odniesieniu do połączeń miejskich, podmiejskich i regionalnych. Do dnia 30 czerwca 2011 r. wyłączone przepisy nie obowiązywały także we wszystkich połączeniach krajowych i międzynarodowych ze stacjami położonymi poza granicami UE (art. 2 ust.1 w/w ustawy). Okres tego wyłączenia

został jednak przedłużony. W świetle art. 2 ust. 2 w/w ustawy zmieniającej, polski ustawodawca czyniąc ukłon w stronę przewoźników kolejowych postanowił, iż od dnia 1 lipca 2011 r., na okres nie dłuższy niż do dnia 3 grudnia 2014 r. ze stosowania przepisów, o których mowa w ust. 1, mogą być zwolnione połączenia kolejowe określone w ust. 1 i ujęte na liście określonej na podstawie ust. 3, na wniosek zainteresowanego podmiotu, określający w szczególności zakres zwolnienia oraz harmonogram dostosowania się do przepisów rozporządzenia, o którym mowa w ust. 1, złożony do ministra właściwego do spraw transportu w terminie do dnia 31 grudnia 2010 r. Minister właściwy do spraw transportu może określić natomiast, w drodze rozporządzenia, na podstawie złożonych wniosków, o których mowa w ust. 2, listę krajowych połączeń pasażerskich oraz połączeń ze stacjami położonymi poza granicami Unii Europejskiej, zwolnionych ze stosowania przepisów rozporządzenia, o których mowa w ust. 1, biorąc pod uwagę możliwości finansowe i organizacyjne podmiotów wnoszących o zwolnienie. Te zwolnienia mogą wykraczać poza rok 2014.

Precyzując zakres wyłączeń podkreślić należy, iż w polskim porządku prawnym znówelizowana w 2009 r. ustawa o transporcie kolejowym wyłącza w art. 3a stosowanie przepisów Rozporządzenia 1371 w odniesieniu do miejskich, podmiejskich i regionalnych kolejowych przewozów osób, z wyjątkiem przepisów art. 4, art. 5, art. 8 ust. 1, art. 9, art. 11, art. 12, art. 16, art. 19, art. 20 ust. 1, art. 21 ust. 2, art. 22, art. 23, art. 24, art. 26, art. 27, art. 28 i art. 29 tego rozporządzenia.

Jeżeli chodzi o prawa osób niepełnosprawnych, ustawodawca polski zwolnił przewoźników kolejowych ze stosowania:

1) art. 20 ust. 2 Rozporządzenia 1371 – to wyłączenie przepisu, który nakłada na przedsiębiorstwo kolejowe, sprzedawcę biletów lub operatora turystycznego obowiązek udzielenia, na żądanie, na piśmie informacji w terminie pięciu dni roboczych zainteresowanej osobie niepełnosprawnej lub osobie o ograniczonej sprawności ruchowej o przyczynach odmowy dokonania rezerwacji lub wystawienia biletu, lub żądania, aby towarzyszyła jej inna osoba. Należy zaznaczyć, że taka odmowa, stosownie do treści art. 19 ust. 2 powoływanego rozporządzenia, jest możliwa tylko w warunkach „oczywistej konieczności”. Wyłączenie w ogóle (i to w sposób bezterminowy) możliwości uzyskania informacji o przyczynach wskazanej odmowy, może niewątpliwie stanowić podstawę do istotnych nadużyć w tym zakresie.

2) art. 21 ust. 1 Rozporządzenia 1371 – to wyłączenie przepisu zgodnie, z którym to przedsiębiorstwo kolejowe i zarządca stacji zapewniają osobom o ograniczonej sprawności ruchowej dostępność stacji, peronów, taboru kolejowego i innych

pomieszczeń dla osób niepełnosprawnych i osób o ograniczonej sprawności ruchowej. Wyłączenie tej regulacji przez prawodawcę krajowego, choć dozwolone w świetle przepisów powoływanego Rozporządzenia 1371, zezwala na sytuacje, w których niepełnosprawnym podróżnym utrudni się *de facto* podróżowanie koleją. Szczególnie należy zaznaczyć, że wyłączenie tego przepisu w czasie, w którym dworce i perony są modernizowane na Euro 2012 może dawać przyzwolenie na szukanie oszczędności polegających właśnie na zaniechaniu tworzenia infrastruktury dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych.

W stosunku do ruchu: regionalnego, podmiejskiego, miejskiego, a czasowo także do ruchu krajowego oraz ruchu międzynarodowego odbywającego się pomiędzy Polską a państwami nie będącymi członkami Unią Europejską, stosowanie przepisów zostało ograniczone do zasad:

- zawierania i wykonywania umowy przewozu rowerów;
- informacji przekazywanych pasażerom przed podróżą;
- dostępności biletów i rezerwacji;
- odpowiedzialności przedsiębiorstw kolejowych za pasażerów oraz ich bagaż;
- obowiązku ubezpieczenia przedsiębiorstw kolejowych;
- zwrotu kosztów biletu lub zmiany trasy w przypadku utraty skomunikowania;
- zapewnienia równych praw dla pasażerów niepełnosprawnych i o ograniczonej sprawności ruchowej;
- obowiązków w zakresie osobistego bezpieczeństwa pasażerów.

Na mocy § 1 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 25 maja 2011 r. w sprawie zwolnienia ze stosowania niektórych przepisów rozporządzenia (WE) nr 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym (Dz. U. z 2011 r. Nr 117, poz. 683) do katalogu praw pasażerów, do którego przestrzegania zobowiązała się Polska włączono, art. 13 (zaliczki w przypadku śmierci lub zranienia pasażera), art. 17 (odszkodowanie) oraz art. 25 (odszkodowanie za sprzęt osób o ograniczonej sprawności ruchowej lub inny specjalistyczny sprzęt) Rozporządzenia 1371.

1.7. Uchwała Sejmu RP z dnia 1 sierpnia 1997 r. – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475)

W 1997 r. Sejm przyjął Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych, która podkreśla, że osoby niepełnosprawne „mają prawo do niezależnego, samo-

dzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji”. Karta ta ma jednak przede wszystkim znaczenie deklaratywne.

2. AKTY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO I INNE DOKUMENTY

Prawo międzynarodowe kładzie szczególny nacisk na aspekty przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu ze względu na niepełnosprawność oraz na wyrównywanie szans i równoprawne traktowanie osób niepełnosprawnych.

2.1. Rezolucja 48/96 nt. Standardowych Zasad Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych (ang. *The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*) przyjęta w dniu 20 grudnia 1993 r. podczas 48. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ

Podstawową zasadą odnoszącą się wprost do środowiska fizycznego, a w szczególności przestrzeni publicznej jest zasada 5, mówiąca o dostępności, która ma następujące brzmienie: „Państwa (organizacje, władze lokalne) powinny zdawać sobie sprawę z ogromnego znaczenia problemu dostępności w procesie wyrównywania szans we wszystkich sferach życia społecznego. Wobec osób dotkniętych jakąkolwiek formą niepełnosprawności, Państwa powinny:

- inicjować programy działania zmierzające do udostępnienia im środowiska fizycznego;
- wprowadzić rozwiązania ułatwiające dostęp do informacji i środków komunikacji międzyludzkiej”.

Dostępna przestrzeń publiczna to warunek uzyskania przez osoby niepełnosprawne dostępu do opieki medycznej, którą opisuje druga spośród Standardowych Zasad, edukacji (zasada 6), zatrudnienia (zasada 7), kultury (zasada 10), sportu i rekreacji (zasada 11) czy życia religijnego (zasada 12).

2.2. Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities* – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ A/RES/61/106 z dnia 13 grudnia 2006 r.) wyraźnie podnosi konieczność zagwarantowania równości praw i szans osób niepełnosprawnych. Konwencja podkreśla znaczenie projektowania uniwersalnego oraz konieczność wprowadzenia przez poszczególne państwa standaryzacji rozwiązań przestrzennych, które zapewniłyby dostępność dla wszystkich użytkowników.

2.3. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej stanowi w art. 1: „Godność człowieka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona.” Artykuł 26 stanowi: „Unia uznaje i szanuje prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im samodzielność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społeczności.” Ponadto przepis art. 21 zakazuje wszelkiej dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność.

2.4. Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020 z dnia 15 listopada 2010 r. (KOM 2010 636)

Kryzys gospodarczy negatywnie wpłynął na sytuację osób niepełnosprawnych i sprawił, że konieczne stało się szybkie podjęcie działań. Celem niniejszej strategii jest poprawa jakości życia poszczególnych osób oraz odniesienie korzyści przez społeczeństwo i gospodarkę bez powodowania zbędnych obciążeń dla przemysłu i administracji. Komisja określiła osiem podstawowych obszarów działania: dostępność, uczestnictwo, równość, zatrudnienie, kształcenie i szkolenie, ochrona socjalna, zdrowie i działania zewnętrzne. „Dostępność” oznacza, że osoby niepełnosprawne mają dostęp, na równych prawach z innymi, do środowiska fizycznego, transportu, technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych oraz pozostałych obiektów i usług.

2.5. Rozporządzenie (WE) 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. dotyczące praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym (Dz. U. UE. L. 2009 r. Nr 70 poz. 47)

Prawa osób niepełnosprawnych i o ograniczonej sprawności ruchowej uregulowane zostały w Rozdziale V Rozporządzenia (WE) 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. dotyczącego praw i obowiązków pasażerów ruchu kolejowym. W ramach wspólnej polityki transportowej istotne jest zapewnienie ochrony praw pasażerów w ruchu kolejowym oraz podniesienie jakości i efektywności kolejowych usług pasażerskich, aby zwiększyć udział transportu kolejowego w stosunku do innych środków transportu. Pasażer w ruchu kolejowym jest słabszą stroną umowy przewozu, zatem prawa pasażera powinny podlegać szczególnej ochronie. Powoływane Rozporządzenie 1371 ma zatem na celu wzmocnienie praw pasażerów w ruchu kolejowym, a owe wzmocnienie powinno opierać się na istniejącym systemie prawa międzynarodowego. Przepisy Rozporządzenia 1371 dotyczą:

- informacji dostarczanych przez przedsiębiorstwa kolejowe, zawierania umów przewozu, wystawiania biletów i wdrażania komputerowego systemu informacji i rezerwacji w transporcie kolejowym;
- odpowiedzialności przedsiębiorstw kolejowych i ich obowiązku ubezpieczenia od odpowiedzialności wobec pasażerów oraz za ich bagaż;
- obowiązków przedsiębiorstw kolejowych wobec pasażerów w przypadku opóźnień;
- ochrony i pomocy zapewnianej osobom niepełnosprawnym oraz osobom o ograniczonej sprawności ruchowej podróżującym koleją;
- określenia i monitorowania norm jakości obsługi w odniesieniu do połączeń, kontroli zagrożeń bezpieczeństwa osobistego pasażerów oraz rozpatrywania skarg;
- ogólnych zasad dotyczących egzekwowania przepisów.

Powoływane Rozporządzenie 1371 dopuszcza jednak możliwość, aby państwa członkowskie wyłączyły czasowo lub bezterminowo z krajowego porządku prawnego niektóre regulacje zawarte w tym akcie prawnym. Państwa członkowskie Unii Europejskiej mogą bowiem udzielić czasowego zwolnienia dotyczącego pasażerskich przewozów krajowych na okres nie dłuższy niż pięć lat, które to zwolnienie może zostać dwukrotnie wznowione każdorazowo o maksymalnie pięć lat, oraz stałego odstępstwa w odniesieniu do miejskich, podmiejskich i regionalnych przewozów kolejowych.

Polski ustawodawca skorzystał z powyższej możliwości. W związku z tym, w pełnym zakresie przepisy Rozporządzenia 1371 stosuje się wyłącznie w ruchu międzynarodowym odbywającym się pomiędzy Polską a pozostałymi państwami Unii Europejskiej.

Na podstawie przepisów Rozporządzenia nr 1371 osoby niepełnosprawne i osoby o ograniczonej sprawności ruchowej mają takie samo jak wszyscy inni obywatele prawo do swobodnego przemieszczania się, swobodnego wyboru i niedyskryminacji. Pasażerowie niepełnosprawni lub osoby o ograniczonej sprawności ruchowej wszystkich rodzajów przewozów, mają prawo do:

- informacji na temat dostępności przewozów kolejowych, warunków dostępu do taboru kolejowego i wyposażenia w pociągach;
- zakupu biletu w pociągu bez dodatkowych opłat, jednocześnie przedsiębiorstwo kolejowe, sprzedawca biletów lub operator turystyczny nie mogą odmówić osobie niepełnosprawnej lub osobie o ograniczonej sprawności ruchowej dokonania rezerwacji lub wystawienia biletu.

Przedsiębiorstwo kolejowe i zarządca stacji powinny nieodpłatnie pomóc w taki sposób, aby osoby te były w stanie wsiąść do odjeżdżającego pociągu, przesiąść się do pociągu skomunikowanego lub wysiąść z pociągu przyjeżdżającego, na przejazd, na który zakupiły bilet. Potrzebę pomocy pasażer powinien zgłosić na co najmniej 48 godzin przed planowaną podróżą. Na stacjach, na których nie ma personelu, przedsiębiorstwo kolejowe lub zarządca stacji zapewnia wywieszanie łatwo dostępnej informacji dotyczącej najbliższej stacji, na której obecny jest personel oraz bezpośrednio dostępnej pomocy dla osób niepełnosprawnych i osób o ograniczonej sprawności ruchowej.

2.6. Zalecenie nr Rec(2006)5 Komitetu Ministrów Rady Europy przyjęte w dniu 5 kwietnia 2006 r. – Plan działań Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podniesienie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006-2015

Ogólnym celem działań jest tworzenie społeczeństwa dla wszystkich. Dostępne środowisko odgrywa kluczową rolę w tworzeniu bardziej integracyjnego społeczeństwa, w którym osoby niepełnosprawne mogą uczestniczyć w życiu codziennym. Wymaga to znajomości istniejących barier, włączając postawy i bariery fizyczne, a także zaangażowania w likwidację tych barier poprzez działania pozytywne i inne środki. Rezolucja nr ResAP(2001)1 w sprawie wprowadzenia zasad uniwersalnego projektowania (universal design) popiera wprowadzenie tych zasad do programów nauczania wszystkich zawodów zajmujących się środowiskiem zabudowanym, włączając architektów, inżynierów, urbanistów i wszystkie inne odpowiednie zawody zajmujące się zagospodarowaniem środowiska lub środowiskiem zabudowanym.

Państwa członkowskie powinny dążyć do zapewnienia, by wszystkie odpowiednie obszary polityki uwzględniały ogólny cel tworzenia środowiska zabudowanego wolnego od barier; tworzenie wytycznych i standardów, a jeśli okaże się to konieczne również i ustawodawstwa, popierających dostępność i użyteczność budynków, pomieszczeń publicznych oraz środowiska zewnętrznego dla osób niepełnosprawnych, z uwzględnieniem szczególnego charakteru budynków zażytkowych; zapewnienie, by uniwersytety i instytucje odpowiedzialne za szkolenie we wszystkich zawodach zajmujących się zagospodarowaniem środowiska (takich jak architekci i urbaniści, fachowcy z sektora budowlanego, konserwatorzy dziedzictwa kulturowego i specjaliści ds. turystyki kulturalnej) promowały zasadę uniwersalnego projektowania w swoich programach nauczania początkowego

i doskonalenia oraz poprzez zastosowanie innych odpowiednich środków; promowanie korzystania z pomocy technicznych i innowacji technologicznych w celu wzrostu dostępności środowiska zabudowanego i zapewnienia osobom niepełnosprawnym równych szans uczestnictwa w życiu społecznym. Praktyki takie powinny być stosowane wobec nowych konstrukcji i stopniowo rozszerzane na istniejące budynki; wspieranie tworzenia, wyznaczania i utrzymania ośrodków popierających zasady uniwersalnego projektowania (universal design); zapewnienie, by zwracano należną uwagę na bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych przy projektowaniu procedur postępowania w sytuacjach kryzysowych i procedur ewakuacji; zapewnienie, by zwierzętom towarzyszącym osobom niepełnosprawnym nie zabraniano dostępu do budynków i terenów publicznych; wdrożenie rezolucji nr ResAP(2001)1 w sprawie wprowadzenia zasad uniwersalnego projektowania do programów nauczania wszystkich zawodów związanych z tworzeniem środowiska budowlanego.

2.7. Dnia 28 listopada 1995 r. 56. przedstawiciele miast europejskich podczas Konferencji „Miasto i niepełnosprawni” przyjęło **Deklarację Barcelońską**. Na dzień dzisiejszy Deklarację podpisało już ponad 400 miast, w tym Gdynia jako jedyne miasto z Polski. Deklaracja Barcelońska podobnie, jak Standardowe Zasady, jest dokumentem uniwersalnym wskazującym cele polityki władz lokalnych, a bazuje na podstawowych prawach człowieka, równoprawnym korzystaniu ze wszystkich aspektów życia publicznego, w tym również prawa do samodzielnego uczestnictwa we wszystkich wydarzeniach lokalnych społeczności. Nadrzędność dostępności wymaga od samorządów lokalnych i innych operatorów przestrzeni podjęcia działań w celu likwidacji barier w dostępie osób niepełnosprawnych do przestrzeni publicznej i informacji na jej temat. Celem Deklaracji Barcelońskiej jest zachęcenie władz lokalnych do wdrażania w lokalnym prawodawstwie zapisów dotyczących integracji osób niepełnosprawnych w społeczeństwie, które reprezentuje. Projekt ten stwarza okazję do tworzenia polityki rozwoju miejscowości przez przedstawicieli władz lokalnych w porozumieniu z organizacjami osób niepełnosprawnych.

III. PROJEKTOWANIE UNIWERSALNE – ZALECENIA I DOBRE PRAKTYKI

• **„Projektowanie uniwersalne. Objasnienie koncepcji”** (Ministerstwo Ochrony Środowiska, Norwegia 2007 r.). Polska wersja językowa raportu tematycznego powstała we współpracy Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych z norweskim Ministerstwem Środowiska.

Możliwość użytkowania przez wszystkich ludzi powinna być traktowana jako punkt wyjścia przy projektowaniu. Produkty i otoczenie powinny być zaprojektowane w taki sposób, aby mogły być one użytkowane przez osoby w każdym wieku, z różnymi możliwościami, umiejętnościami i stopniem sprawności przy uwzględnionych czynnikach związanych ze zdolnością poruszania się, widzenia, słyszenia, pojmowania, a także wrażliwości na środowisko (np. astma lub alergie).

Koncepcja uniwersalnego projektowania jest to strategiczne podejście do planowania i projektowania zarówno produktów, jak i odpowiedniego otoczenia, mających na celu promowanie społeczeństwa włączającego wszystkich obywateli oraz zapewniającego im pełną równość oraz możliwość uczestnictwa.

„Uniwersalne projektowanie to projektowanie produktów oraz otoczenia tak, aby były one dostępne dla wszystkich ludzi, w największym możliwym stopniu, bez potrzeby adaptacji.”

• **„Rzeczy są dla ludzi. Projektowanie uniwersalne”** (Maciej Błaszak, Łukasz Przybylski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010 r.). Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Programu Kapitał Ludzki wskazuje na siedem reguł uniwersalnego projektowania:

Reguła 1. Reguła równych szans dla wszystkich odwołuje się do demokratycznej zasady równości. Zakłada, że każdy człowiek powinien mieć równy dostęp do wszystkich elementów środowiska: przestrzeni, przedmiotów, budynków, ulic, chodników, szpitali, szkół, środków transportu. Stosowanie tej reguły powinno prowadzić do takiego planowania przestrzeni, aby nie wymagała ona dodatkowych udogodnień dla osób niepełnosprawnych czy mam z dziećmi w wózkach. Raczej zatem szerokie, dostępne z poziomu ulicy, wejście przez automatycznie otwierane drzwi niż wejście po schodach i oddzielna rampa wjazdowa dla wózków.

Reguła 2. Reguła elastyczności w użyciu odwołuje się do różnorodnych sposobów użycia przedmiotów ze względu na możliwości i potrzeby użytkowników. Sztandarowym przykładem realizacji tej zasady są nożyczki dla lewo- i praworęcznych, a w kategorii przestrzeni – hale widowiskowe, boiska i obiekty sportowe zaprojektowane w sposób umożliwiający różnym użytkownikom, na przykład osobom na wózkach, korzystanie z nich. Dobrą ilustracją może być również kino, w którym konstrukcja foteli, odległości między rzędami i łagodny podjazd pozwalają niepełnosprawnym bez trudności uczestniczyć w seansie.

Reguła 3. Trzecia reguła, sugerująca **prostotę i intuicyjność w użyciu**, kładzie nacisk na projektowanie przestrzeni i przedmiotów w taki sposób, aby ich funkcja była zrozumiała dla każdego użytkownika, bez względu na jego doświadczenie, wiedzę, umiejętności językowe czy poziom koncentracji. Najważniejszym polem zastosowań tej reguły są różnego rodzaju informatory, instrukcje obsługi, panele do sterowania urządzeniami oraz sposób oznaczania przestrzeni pomyślany tak, by ujawnić jej podstawowe funkcje bez konieczności dodatkowych komentarzy czy pytania o drogę.

Reguła 4. Reguła postrzegalności informacji mówi o tym, by przekazywana za pośrednictwem przedmiotów i struktury przestrzeni informacja była wielomodalna. To bardzo istotne, by najważniejsze informacje były dostępne zarówno w trybie modalności wzrokowej, słuchowej, jak i dotykowej. Znacznie korzystniej jest zróżnicować tryb przekazu informacji, mamy bowiem wtedy pewność, że nawet wyłączenie któregoś ze zmysłów nie doprowadzi do pominięcia i utraty informacji.

Reguła 5. Reguła tolerancji na błąd ma uczynić środowisko bezpiecznym i pewnym dla wszystkich użytkowników. Jej zadaniem jest zminimalizować ryzyko błędnego użycia przedmiotów oraz ograniczyć niekorzystne konsekwencje przypadkowego i niezamierzonego użycia danego przedmiotu. Obejmuje ona także projektowanie w budynkach użyteczności publicznej wind, które mogą być istotnym ułatwieniem podczas akcji ratunkowych, czy planowanie dróg ewakuacyjnych.

Reguła 6. Reguła niewielkiego wysiłku fizycznego podczas użycia kładzie nacisk na takie projektowanie przestrzeni i przedmiotów, aby korzystanie z nich było skuteczne, wygodne, łatwe i nie wiązało się z wysiłkiem fizycznym. Chodzi także o to, by wyeliminować powtarzanie tych samych czynności podczas używania przedmiotu. W ramach tej reguły mieszczą się między innymi takie rozwiązania, jak krzeselka dla dzieci w restauracjach czy niskopodłogowe autobusy.

Reguła 7. Reguła rozmiaru i przestrzeni wystarczającej do użycia odnosi się do aspektu dopasowania na przykład przestrzeni miejskiej do potrzeb jej użytkowników. Oprócz więc takich rozwiązań o charakterze szczegółowym, jak zastosowanie odpowiednio szerokich bramek wejściowych do metra, które umożliwią korzystanie z tego środka transportu osobom na wózkach: niepełnosprawnym i dzieciom, mieścić się tu będą także rozwiązania kompleksowe. Dotyczy to na przykład planowania stref w miastach, tak by domy i mieszkania nie znajdowały się w dużej odległości od sklepów, urzędów, miejsc rozrywki i życia kulturalnego, szkół i gabinetów lekarskich.

- Publikacja „**Dostępna przestrzeń publiczna**” (dr Marek Wysocki, publikacja Fundacji Instytut Rozwoju Regionalnego, Kraków 2009 r.) wskazuje, że odpowiedzialność za jakość przestrzeni spoczywa przede wszystkim na samorządzie lokalnym, który ma narzędzia w postaci uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego czy kontroli wydawania pozwoleń na budowę. Samorząd lokalny może regulacjami prawnymi ograniczyć powstawanie nowych barier poprzez odpowiednie zapisy w umowach na dzierżawę przestrzeni i wynajmu obiektów usługowych. Sam może ustanawiać odpowiednie standardy przestrzenne w swoich miejscowościach.

Polska jako jedno z czterech państw Unii Europejskiej nie wypracowała pełnego zakresu standardowych rozwiązań, które uwzględniałyby wszystkie potrzeby osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Choć Plan Działań Rady Europy zaleca ich tworzenie, to Polska nie wypracowała pełnych standardów dostępności, które obowiązywałyby na terenie całego kraju. Jednym z wyjątków jest realizowanie od 2004 r. w województwie pomorskim warsztatów „Miasta bez barier”, w których biorą udział studenci Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej oraz osoby niepełnosprawne – mieszkańcy pomorskich miast. Podczas warsztatów wypracowano listę zaleceń dla samorządów lokalnych w celu poprawy dostępności przestrzeni publicznych.

W Polsce mamy stosunkowo dobre Prawo budowlane, ale egzekwowanie jego przepisów jest bardzo ograniczone. Odpowiedzialność za to ponoszą lokalne inspektoraty nadzoru budowlanego, które nie powinny dopuszczać do użytkowania obiektów nie spełniających wymogów dostępności dla osób niepełnosprawnych. Oczywiście odpowiedzialność za jakość przestrzeni publicznej ponoszą również projektanci i wykonawcy oraz przyszli zarządcy i użytkownicy.

- Publikacja „**Dostosowanie budynków użyteczności publicznej – teoria i narzędzia**” (Jolanta Budny, publikacja Stowarzyszenia Przyjaciół Integracji, Warszawa 2009 r.) wskazuje, że doskonałym przykładem tworzenia dostępności jest budynek Sejmu RP. Izba niższa polskiego Parlamentu od 2009 r. stała się symbolem integracji dzięki wspólnym staraniom Kancelarii Sejmu RP, pracowni architektonicznej oraz Stowarzyszenia Przyjaciół Integracji. Pokłosiem tej współpracy jest Konkurs „Polska bez barier”, odbywający się pod patronatem Marszałka Sejmu RP, w którym corocznie nagradzane są obiekty dostosowane do potrzeb osób z różnymi niepełnosprawnościami w całej Polsce.

IV. WYNIKI BADAŃ I KONTROLI

1. INFRASTRUKTURA DWORCOWA I ŚRODKI TRANSPORTU

Informacja o wynikach kontroli NIK stanu technicznego i przygotowania kolejowych obiektów dworcowych do obsługi pasażerów 2005-2007 (KKT-41001/07, Warszawa październik 2008 r.)

Z raportu wynika, że PKP S.A. i PKP PLK S.A. oraz najważniejsi kolejni przewoźnicy pasażerscy nie zorganizowali na dworcach kolejowych kompleksowej i rzetelnej obsługi pasażerów. Nie zapewnili im również godnych warunków pobytu na dworcach oraz nie zagwarantowali osobom niepełnosprawnym swobodnego dostępu do obiektów dworcowych i pociągów poprzez likwidację barier architektonicznych.

Zarządcy kolejowej infrastruktury dworcowej (PKP S.A. i PKP PLK S.A.) nie podejmowali rzetelnych i usystematyzowanych działań, zmierzających do zapewnienia odpowiednich warunków obsługi osób niepełnosprawnych. Przede wszystkim Zarządy nie opracowały jednolitej, spójnej dla obu podmiotów, metodyki oceny dostosowania obiektów dworcowych dla potrzeb osób niepełnosprawnych, uwzględniającej wszystkie składniki infrastruktury dworcowej. Z ustaleń kontroli wynika, że tylko 2 dworce (Lublin i Białystok) były w pełni dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Kontrole przeprowadzone na 223 dworcach wykazały, że jedynie 9 z nich spełniało co najmniej 50% kryteriów stanowiących o ich dostosowaniu do potrzeb osób niepełnosprawnych. Przede wszystkim niedostosowane były parkingi oraz toalety. Znikoma była liczba dworców (24) wyposażonych w sprawne urządzenia (windy i podnośniki). NIK negatywnie ocenił Zarządy kolejowych przewoźników pasażerskich w zakresie obsługi kasowej i udzielania informacji osobom niepełnosprawnym. Skontrolowani przewoźnicy, tj. PKP Przewozy Regionalne, PKP Intercity i Koleje Mazowieckie, nie podejmowali wystarczających i skutecznych działań, umożliwiających rzetelną obsługę tych pasażerów na dworcach. W 126 skontrolowanych obiektach dworcowych (na 223 dworce czynne – tj. 56,5%) okienka kasowe nie były wyposażone we wzmacniacze głosu. W 177 obiektach dworcowych (78,4%) pulpity kasowe nie były obniżone. Nie w pełni funkcjonowały przyjęte przez przewoźników procedury obsługi pasażerów niepełnosprawnych na dworcach. Przewoźnicy w nieznacznym stopniu wywiązywali się również z obowiązku zapewnienia pasażerom niepełnosprawnym możliwości swobodnego dostępu do wagonów.

Korzystniej prezentowały się, w zakresie przygotowania do obsługi osób niepełnosprawnych, obiekty dworcowe zarządzane przez PKP WKD Sp. z o.o. Zarządy spółek: PKP Przewozy Regionalne, PKP Intercity oraz Koleje Mazowieckie, w nieznacznym stopniu wywiązywały się z obowiązku stworzenia warunków ułatwiających korzystanie pasażerom niepełnosprawnym ze środków transportowych. Wagony dostosowane do przewozu osób niepełnosprawnych stanowiły bowiem ogółem, według stanu na dzień 31 grudnia 2007 r., tylko 2,3% eksploatowanego taboru kolejowego. Przewoźnicy kolejowi oferowali niewielką liczbę połączeń kolejowych obsługiwanych przez pociągi, w składach których znajdowały się wagony przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Spółka PKP Przewozy Regionalne oferowała pasażerom niepełnosprawnym właściwe warunki przewozu w 6 z 221 pociągach międzywojewódzkich (7,2%) i w 180 z 2428 pociągach regionalnych (7,4%). PKP Intercity oferowała w rozkładzie jazdy 2006/2007 tylko 22 pociągi wyposażone w wagony przystosowane do przewozu osób niepełnosprawnych – tj. 16,5% wszystkich składów, uruchamianych średniodobowo. Spółki Koleje Mazowieckie i PKP WKD nie oferowały stałych rozkładowych połączeń obsługujących osoby niepełnosprawne. Tabor dostosowany do przewozu tej grupy pasażerów, wykorzystywany był przez tych przewoźników jako wagony standardowe.

Do najistotniejszych barier konstrukcyjnych wagonów należały: wąskie drzwi, niedostosowane toalety, brak przestrzeni manewrowej w ich wnętrzu, brak mocowań dla wózków inwalidzkich oraz nadmierna odległość pomiędzy progiem pomostu wagonu i krawędzią peronu, która uniemożliwiała osobie na wózku inwalidzkim samodzielne przemieszczanie się pomiędzy wagonem i peronem. PKP Przewozy Regionalne ulokowała na 18 dworcach podnośniki peronowe, służące do załadunku i wyładunku wózka inwalidzkiego z pasażerem. Urządzenia te jednak – ze względu na nieporęczność w ich obsłudze, związaną z koniecznością transportu z miejsca przechowywania na perony oraz zatrudnieniem 2 osób do manewrowania nimi, były rzadko wykorzystywane – najwyżej 3 razy w miesiącu. Ich użycie determinowała również mała ilość wagonów, odpowiadających rozmiarom podnośnika.

Wyniki kontroli wykazały również, że minister właściwy do spraw transportu oraz Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych nie zadbali o systemowe i kompleksowe rozwiązanie problemu transportu osób niepełnosprawnych koleją. W rezultacie, prawa osób niepełnosprawnych do swobodnego przemieszczania się i korzystania ze środków transportu, określone w Karcie Praw Osób Niepeł-

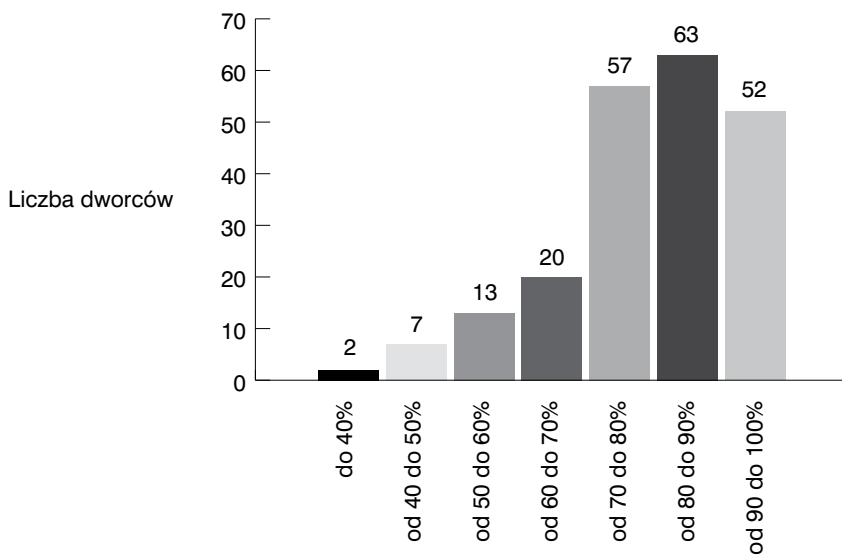

nosprawnych, nie były w pełni realizowane. Z ustaleń kontroli wynika, że w latach 2005-2007, Minister traktował marginalnie problematykę potrzeb osób niepełnosprawnych w transporcie kolejowym, w tym dostępu do infrastruktury kolejowej. W „Polityce Transportowej Państwa na lata 2006-2025”, opracowanej przez Ministra i przyjętej na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 29 czerwca 2005 r., problem likwidacji barier transportowych i architektonicznych dla osób niepełnosprawnych w transporcie kolejowym, nie był rekomendowany jako priorytetowy.

NIK negatywnie ocenił, pod względem celowości, zaniechanie przez Ministra pełnego monitoringu i kontroli działań podejmowanych przez jednostki podległe lub nadzorowane, w zakresie dostosowania infrastruktury i środków transportu do potrzeb osób niepełnosprawnych. W rezultacie Minister nie zapewnił bezpośrednich źródeł informacji o rozwiązywaniu problemów dostępu osób niepełnosprawnych do transportu kolejowego i o sposobie realizacji polityki równych szans, traktowanej przez Unię Europejską priorytetowo.

Z informacji o wynikach kontroli wynika także, że Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych nie podejmował, w okresie objętym kontrolą, działań skutecznie inicjujących opracowanie projektu programu rządowego, obejmującego m.in. problematykę dostępu osób niepełnosprawnych do komunikacji kolejowej, co NIK oceniła negatywnie pod względem rzetelności i celowości.

Wykres. Przedziały niespełnienia kryteriów dostosowania dworców do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Źródło: Informacja o wynikach kontroli NIK stanu technicznego i przygotowania kolejowych obiektów dworcowych do obsługi pasażerów 2005-2007

- **Towarzystwo Przyjaciół Szalonego Wózkowicza** na swojej stronie internetowej www.tpsw.pl, przedstawia raport dotyczący problemów poruszania się z wózkiem i na wózku na terenie Warszawy (raport z dnia 8 kwietnia 2010 r.). Na sześć głównych dworców cztery mają wejścia powyżej poziomu ulicy, trzy mają podjazdy dla wózków, ale już tylko dwa mają podjazdy na perony. Jedynie na dwóch dworcach są przystosowane toalety. Tylko jeden natomiast ma perony dostosowane do wysokości poziomu podłóg pociągów niskopodłogowych. Najgorzej prezentuje się Dworzec Warszawa Wschodnia. Na większości stacji Szybkiej Kolei Miejskiej brak jest toalet dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Nie wszystkie mają podjazdy lub platformy, większość peronów nie jest dostosowana do poziomu podłóg pociągów niskopodłogowych. W niniejszym raporcie, w przeciwieństwie do wyników kontroli NIK, Warszawska Kolej Dojazdowa nie jest w ogóle dostosowana dla osób na wózkach. Na konferencji 8 kwietnia 2010 r., na której przedstawiono Raport, Rzecznik PKP S.A. powiedział, że w trakcie remontów Dworców: Centralnego, Wschodniego i Dworca Stadion absolutnym priorytetem będzie likwidacja barier.

W przypadku autobusów i tramwajów 4 maja 2010 r. ZTM poinformowało, że w ciągu 4 lat wymieni wszystkie autobusy wysokopodłogowe na niskopodłogowe.

- **Przygotowanie dworców kolejowych na Euro 2012, portal internetowy www.2012.org.pl**

Według informacji podanych na stronie internetowej spółki PL.2012 w czerwcu 2011 r. prace na dworcach kolejowych są już mocno zaawansowane i na czas piłkarskich mistrzostw zostaną zakończone. Zarówno nowe obiekty, jak i te gruntownie zmodernizowane zyskają zupełnie nową formę. Będą bardziej funkcjonalne, nowoczesne i uporządkowane, z rozwiązaniami spotykanymi w innych państwach europejskich, zaopatrzone w monitoring i udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. W szczególności wymienia się tu Dworzec Warszawa Stadion jako dostosowany do współczesnych wymagań i standardów obsługi podróżnych, z jednoczesnym zachowaniem jego walorów architektonicznych. Budynek będzie też spełniał wymagania osób niepełnosprawnych.

2. BUDYNKI ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Raport Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych z badania na temat dostępności budynków administracji rządowej i urzędów centralnych dla osób niepełnosprawnych (Warszawa marzec 2008 r.)

Ankieta podzielona została na 4 moduły, każdy poświęcony innemu typowi niepełnosprawności. Pierwsza część dotyczyła osób niepełnosprawnych ruchowo (fizycznie). Wszystkie objęte badaniem budynki spełniły wymóg utwardzonego dojścia (dojazdu) do budynku. 94% budynków posiada bramki o prawidłowej szerokości, umożliwiające wjazd na teren osobie na wózku inwalidzkim. Tylko 1/3 budynków zainwestowała w znaki wskazujące dogodnie dla osoby na wózku wejście do budynku. W otoczeniu niewielu ponad połowy (55%) obniżono krawężniki. Osoba niepełnosprawna ruchowo może liczyć na osobistą pomoc pracownika w otoczeniu budynków w 69% przypadków. Niecała połowa budynków (47%) posiada parking, który ma oznakowane miejsca postojowe dla osób niepełnosprawnych. Drzwi umożliwiające wjazd osobie niepełnosprawnej do budynków ma 94% z przebadanych budynków. 65% budynków ma wejście o powierzchni antypoślizgowej, a 45% z nich dysponuje sygnalizacją przywoławczą. W 44% budynków przy wejściu nie ma schodów. Gdy do wejścia prowadzą schody i trzeba zapewnić instalacje służące do likwidacji takiej bariery to w 43% budynków tej kategorii rozwiązania te są zapewnione.

Raport podkreśla, że budynki rządowe i należące do urzędów centralnych generalnie zaprojektowane są zgodnie z wymogami dostępności. Aż 95% z nich ma ciągi komunikacyjne o odpowiedniej szerokości, a ponad 3/4 z tych obiektów (76%) wyposażonych jest w drzwi wewnętrzne o odpowiedniej szerokości, 73% w podłogi o powierzchni antypoślizgowej oraz zapewniające brak różnic poziomów podłóg. W 71% budynków jest winda zapewniająca osobom poruszającym się na wózku inwalidzkim wjazd na wyższe piętro. Brak schodów jednak dotyczy tylko 23% budynków. Pochylnie wewnątrz budynku posiada tylko 8% obiektów. Połowa ankietowanych zapewniła o pełnej dostępności wszystkich pomieszczeń, biur i gabinetów w budynku zajmowanym przez własny urząd. Natomiast w 21% obiektach nie ma żadnych pomieszczeń, do których może dostać się osoba poruszająca na wózku inwalidzkim. Odpowiednie toalety wraz z udogodnieniami umożliwiającymi korzystanie z urządzeń, posiada około połowa budynków (47%). Pewnym udogodnieniem jest także zapewnienie w niektó-

rych budynkach stanowisk do obsługi klientów z ladą o odpowiedniej wysokości (23% budynków). Najpowszechniej stosuje się jednak osobistą pomoc (82%).

Drugi i trzeci moduł poświęcony jest osobom posiadającym dysfunkcje o charakterze sensorycznym (niewidomi, niesłyszący). Najbardziej popularną formą dostosowania stanowi osobista pomoc pracownika (71%). Żaden z badanych podmiotów nie wprowadził głosowych czy tonowych komunikatów i informacji dotyczących przemieszczania się. Sygnalizację przywoławczą zastosowano w 37% budynków, wejście o zróżnicowanej fakturze powierzchni w 34%, a oznaczenie kontaktowymi kolorami schodów, czy też modyfikację w fakturze schodów w 17%. Poręcze przy schodach posiada 60% budynków. Stosunkowo często oferowanym sposobem dostosowania budynków są również tablice informacyjne o kontrastowych kolorach i powiększonym druku (37%). Tylko 1 budynek posiadał rozwiązania w sposobie komunikacji za pomocą dźwięku lub pisma Braille'a. Windy z wyposażeniem w urządzenia informacyjne o pozycji dźwigu posiadało 15% budynków. Jedynie 6% wyposażonych jest w klawiaturę lub przyciski sterujące dźwiękiem umożliwiające odczyt w piśmie Braille'a. Do rzadkości należą schody odpowiednio oznakowane lub specjalne oświetlenie. Dużym niedostosowaniem do potrzeb osób z dysfunkcją wzroku cechują się toalety. Żadna nie została oznakowana pismem Braille'a, ani specjalnie oświetlona. Niemal połowa (44%) urzędów wydzieliła specjalne stanowisko do obsługi klienta, a 82% zapewniło osobistą pomoc asystenta. Osobom niesłyszącym albo słabosłyszącym zapewniono dostęp do informacji poprzez czytelne tablice (63%). Jedynie w 5% budynków zatrudniono osoby posługujące się językiem migowym.

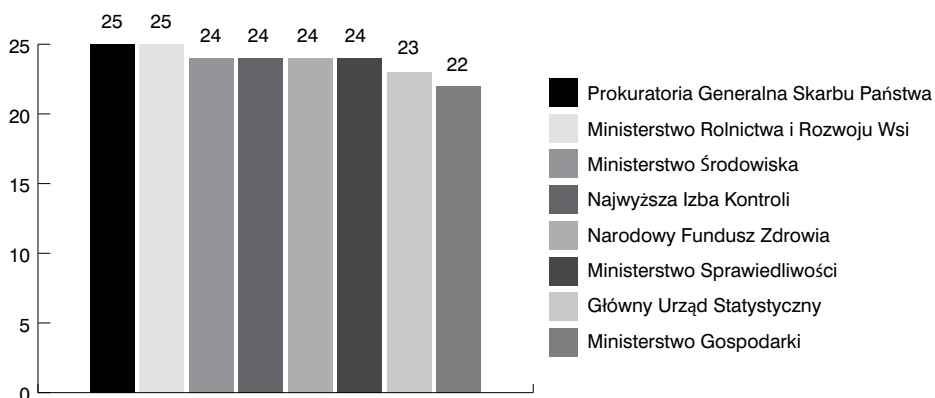
Czwarty moduł poświęcono osobom niepełnosprawnym intelektualnie. System orientacji przeznaczony dla tej grupy w postaci piktogramów zapewniło tylko 27% budynków, mogą one liczyć jednak na pomoc osobistego asystenta (w 69% budynkach).

Badanie wykazało, że żadne z ministerstw czy urzędów centralnych nie jest dostosowane w pełni do potrzeb osób niepełnosprawnych. Należy zlikwidować bariery w 3 głównych obszarach: prawnym (sprawne egzekwowanie przepisów ustawy Prawo budowlane, wprowadzić system PFRON – miesięczne dofinansowywanie wynagrodzeń zatrudnionych pracowników niepełnosprawnych); mentalnym (szkolenia urzędników) oraz finansowym (zatrudnianie osób niepełnosprawnych).

Najlepiej dostosowanymi do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo budynkami są obiekty zajmowane przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa

oraz Narodowy Fundusz Zdrowia, które zastosowały 25 z 31 zaproponowanych sposobów dostosowań/pomocy osobom z niepełnosprawnością ruchową.

Wykres. Ministerstwa i urzędy o największej liczbie dostosowań do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo.

Źródło: Raport Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych z badania na temat dostępności budynków administracji rządowej i urzędów centralnych dla osób niepełnosprawnych (w Warszawie 2008 r.)

• Informacja o wynikach kontroli NIK zatrudnienia osób niepełnosprawnych w administracji publicznej (KPZ-410-14/2009, Warszawa maj 2010 r.)

W toku kontroli oględzinom poddano 118 budynków zajmowanych przez kontrolowane urzędy w przedmiocie barier funkcjonalnych w dostępności. W przypadku 7,6% były to obiekty dostępne do potrzeb osób niepełnosprawnych spełniające w pełni wymogi wynikające z rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, dostosowane do potrzeb osób o różnym stopniu niepełnosprawności. W 56,8% budynków istniały poważne bariery architektoniczne. Przykładem są pomieszczenia Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zlokalizowane w 7 obiektach, gdzie 6 zostało ocenionych negatywnie przez NIK. Natomiast Urząd Marszałkowski w Warszawie mieszczący się w 4 budynkach, w jednym tylko w dużej części jest dostosowany dla osób niepełnosprawnych. W budynku Urzędu Marszałkowskiego we Wrocławiu istotnym barierom w dostępności dla osób nie-

pełnosprawnych towarzyszyło także rażące naruszenie przepisów prawnych, określające zasady bezpiecznej eksploatacji.

W ocenie NIK nie zostały zrealizowane wszystkie wnioski zawarte w „Raplocie Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych z badania na temat dostępności budynków administracji rządowej i urzędów centralnych dla osób niepełnosprawnych”.

- **www.mobidat.pl** Strona zawierająca bazę danych na temat 1800 warszawskich obiektów użyteczności publicznej pod kątem ich dostępności opracowana przez Fundację TUS i Fundację Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnym Ruchowo. Informacje dotyczące dostępności dla osób z dysfunkcją ruchu, dla osób niewidomych, niesłyszących, oraz dla niepełnosprawnych intelektualnie. Projekt przewodnika po stolicy pod kątem dostępności powstał dzięki wsparciu Pani Prof. Ewy Kuryłowicz, eksperta ds. projektowania uniwersalnego Architects' Council of Europe ACE, przewodniczącej Sekcji Promocji Projektowania Uniwersalnego OW SARP.

- **„Dostępna Polska”** (nazwa robocza) to inicjatywa, której liderem był Pan Minister Bartosz Artukowicz. Spółka PL.2012 pełni rolę ekspercko-doradczą oraz zgodnie z pełnionymi przez siebie zadaniami zapewnia spójność Inicjatywy z przygotowaniami Polski do Euro 2012. Dla PL.2012 wsparcie w/w Inicjatywy wpisuje się w działania z obszaru odpowiedzialności społecznej Euro 2012, której kluczowym filarem jest wsparcie kibiców z różnymi niepełnosprawnościami oraz zapewnienie trwałości wprowadzonych dzięki Euro 2012 rozwiązań. Porozumienie na realizację projektu podpisali także partnerzy strategiczni: PFRON oraz Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji.

Akcja „Dostępna Polska”, ma na celu stworzenie bazy danych miejsc dostępnych dla osób z dysfunkcjami ruchowymi. Program pilotażowy ma odbyć się w miastach-gospodarzach Turnieju Finałowego Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej Euro 2012, tj. Gdańsku, Poznaniu, Warszawie i Wrocławiu oraz w Krakowie. Celem planowanego programu jest udostępnienie osobom z różnymi niepełnosprawnościami rzetelnej informacji nt. dostępności różnych przestrzeni w Polsce. W pierwszej fazie miałyby być to miejsca związane z Euro 2012, a w kolejnych fazach także inne. Realizatorom zależy na zebraniu informacji w jednej, godnej zaufania bazie danych, wzorując się na rozwiązaniach brytyjskich (Inclusive Britain) oraz niemieckich (Mobidat).

3. SZKOLNICTWO WYŻSZE

- **„Dostępność szkolnictwa wyższego dla osób niepełnosprawnych w województwach: dolnośląskim, lubuskim i opolskim”**

Wyniki badań przeprowadzonych w okresie od grudnia 2006 do czerwca 2007 r. przez Zespół Terenowy we Wrocławiu Biura Rzecznika Praw Obywatelskich na terenie województw dolnośląskiego, opolskiego oraz lubuskiego:

W roku akademickim 2004/2005 na studiujących ogółem 1 917 293 studentów 9 247 to osoby z udokumentowaną prawnie niepełnosprawnością (0,48%). Badaniami objęto 48 uczelni wyższych z wyżej wymienionego terenu. Zgodnie z przekazanymi danymi na 43 z 45 uczelni łącznie studiuje 123 824 osób z czego 2,16% tj. 2 660 stanowią osoby niepełnosprawne.

- Tylko w 17 uczelniach działa Pełnomocnik ds. osób niepełnosprawnych z czego w 6 jednostkach powołano go jak się wydaje w wyniku wystąpienia RPO, na co wskazują daty pism kierowanych do uczelni, powołania Pełnomocników oraz udzielenia odpowiedzi,
- w 28 jednostkach nie ma Pełnomocnika, niemniej uczelnie te deklarują, że jeśli pojawi się taka potrzeba to taka funkcja zostanie utworzona bądź zapewniają, że cała administracja szkoły działa w interesie wszystkich studentów w tym niepełnosprawnych.

12 uczelni umieszcza informacje o warunkach, jakie może zaoferować osobom niepełnosprawnym chcącym podjąć na nich studia w informatorach o studiach i/lub na stronach internetowych, 12 uczelni deklaruje, że takie informacje zaczną publikować zarówno w informatorze, jak i na stronie internetowej uczelni w obecnym roku naboru. Pozostałe nie widzą takiej potrzeby i deklarują, iż taka informacja udzielana jest ustnie potencjalnemu kandydatowi zarówno przez pracowników dziekanatu, jak i podczas dni otwartych. Tylko 3 uczelnie posiadają specjalnie przygotowany dla osób niepełnosprawnych serwis internetowy (Uniwersytet Zielonogórski, Politechnika Wrocławska, Uniwersytet Opolski). Dużym problemem dla wielu uczelni jest likwidacja barier architektonicznych zwłaszcza z uwagi na fakt, że ich siedziby mieszczą się niejednokrotnie w obiektach będących pod kuratelą konserwatora zabytków. Niemniej jednak jako bardzo pozytywny przykład, stopniowej aczkolwiek skutecznej, likwidacji barier architektonicznych należy podać Politechnikę Wrocławską i działania Pełnomocnika Rektora ds. Osób Niepełnosprawnych. Przewyciężyć tylko trzeba bariery tkwiące w świadomości osób, które nigdy nie doświadczyły niepełnosprawności lub nie miały kontaktu z osobami niepełnosprawnymi.

Z wyjątkiem kilku informacji przesłanych przez uczelnie, w pozostałych problem niepełnosprawności jest ujęty praktycznie tylko w jednym jego wymiarze – niepełnosprawności ruchowej. Niestety po bliższym badaniu okazuje się, że niewiele uczelni dysponuje materiałami dydaktycznymi, które mogłyby ułatwić naukę osobom niedowidzącym (np. odpowiednie wyposażenie biblioteki) czy niedosłyszącym (nagłośnienie sal lub wyposażenie w specjalne stanowiska). Ponadto należy także zaznaczyć, iż często zapominano o barierach architektonicznych w samych salach ćwiczeniowych (np. dostęp osoby na wózku do stanowiska laboratoryjnego).

- **„Dostępność polskich wyższych uczelni dla osób niepełnosprawnych”, raport Fundacji Instytutu Rozwoju Regionalnego (Kraków 2007 r.)**

Badaniem objęto 427 wyższych uczelni publicznych i prywatnych. Z badania wyłączone wyższe uczelnie, w których dobry stan zdrowia stanowi warunek przyjęcia – wyższe szkoły wojskowe, morskie, policyjne itp. W około 23% rozmówcy na poziomie sekretariatu ogólnego lub rektoratu nie potrafili podać żadnych konkretnych informacji, odsyłali do innych osób lub wydziałów, byli wyraźnie nieprzygotowani na pytania odnoszące się do ewentualnych studentów z wadami wzroku. Kilka procent z tej grupy reagowało niechęcią, twierdząc z góry, że nie są zainteresowani takimi studentami.

Około połowa uczelni deklaruje, iż w ich strukturach istnieje osoba specjalnie wyznaczona do kontaktów z niepełnosprawnymi kandydatami na studentów. Dla uczelni publicznych odsetek ten wynosi 52%, dla uczelni niepublicznych 46%. Około 30% uczelni publicznych deklaruje posiadanie pełnomocnika ds. studentów niepełnosprawnych lub biura bądź centrum do spraw tej kategorii studentów. Około 14% uczelni publicznych obsługuje kandydatów niepełnosprawnych poprzez to samo biuro rekrutacji, które obsługuje wszystkie inne osoby. Z 203 uczelni, które zadeklarowały posiadanie takiego pracownika lub struktury organizacyjnej, wywiad przeprowadzono w 118 uczelniach. W pozostałych 85 uczelniach z 203 (około 41%) wywiadu nie udało się przeprowadzić mimo wcześniejszej deklaracji o istnieniu osoby lub struktury odpowiedzialnej za studentów niepełnosprawnych. Możliwość studiowania przez osoby z poważną dysfunkcją wzroku na wszystkich kierunkach deklaruje około 27% uczelni publicznych oraz około 53% uczelni niepublicznych. Różnica ta wynika w jakiejś mierze z faktu, iż uczelnie publiczne mają zwykle więcej kierunków takich jak medycyna, kierunki politechniczne czy sportowe, gdzie wymagany jest dobry stan wzroku.

Około 67% przedstawicieli niepublicznych szkół wyższych twierdzi, że w ostatnich latach do ich uczelni nie zgłosili się żadeni niewidomi ani słabowidzący kandydaci. Dla uczelni publicznych odsetek ten jest znacznie niższy i wynosi około 35%. Uczelnie wyższe objęte badaniem zdecydowanie najczęściej stosowały wobec niewidomych i słabowidzących kandydatów formę egzaminu w postaci rozmowy kwalifikacyjnej (28% publiczne, około 57% niepubliczne), egzaminu wyłącznie ustnego (12% publiczne, około 15% niepubliczne) lub przyjęcie bez egzaminu (4% publiczne, 13% niepubliczne). Egzamin w formie specjalistycznej (przy pomocy udźwiękowionego komputera, w alfabecie Braille'a, w druku powiększonym lub przy pomocy lektora) zorganizowało ogółem około 10% uczelni, do których zgłosili się kandydaci z dysfunkcją wzroku. Grupa ta obejmuje niemal wyłącznie uczelnie publiczne.

Około 27% uczelni publicznych objętych badaniem deklaruje, że w statucie uczelni znajdują się specjalne zapisy dotyczące studentów niepełnosprawnych. W grupie uczelni niepublicznych istnienie specjalnych regulacji prawnych deklaruje około 13%.

Według deklaracji respondentów najczęściej stosowanym rozwiązaniem technicznym, stanowiącym ułatwienie dla osób z dysfunkcją wzroku, jest dostępność materiałów bieżących (wykładów, skryptów) w postaci elektronicznej. Dostępność taką deklaruje około 45% uczelni publicznych oraz około 47% uczelni niepublicznych. Około 34% publicznych uczelni objętych badaniem deklaruje posiadanie udźwiękowionego sprzętu komputerowego. Posiadanie takiego sprzętu zgłasza około 23% uczelni niepublicznych. Wyposażenie biblioteki w sprzęt pozwalający na przetwarzanie materiałów drukowanych do postaci elektronicznej zadeklarowało około 32% uczelni publicznych i około 21% uczelni niepublicznych. Względnie najczęstszą propozycją jest wyposażenie uczelni w sprzęt techniczny jak udźwiękowane komputery, skanery. Za rozwiązaniem takim opowiada się około 1/5 przedstawicieli szkół zarówno publicznych, jak i niepublicznych. Na inne rozwiązania wskazywano relatywnie rzadziej – utworzenie biblioteki materiałów w Braille'u postuluje około 6% ogółu, analogiczny odsetek opowiada się za specjalną pomocą dodatkową dla tej kategorii studentów.

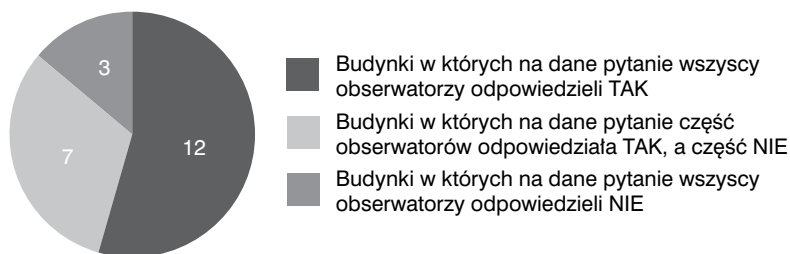

4. BUDYNKI SĄDÓW REJONOWYCH

Obywatelski Monitoring Sądów Rejonowych 2010/2011 Raport z realizacji projektu Fundacji Court Watch Polska pod redakcją Bartosza Politowskiego i Stanisława Burdzieja, Toruń 2011 r.

W połowie budynków uwzględnionych w zestawieniu co najmniej jeden obserwator miał wątpliwości, czy do sądu może samodzielnie dostać się osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim. W trzech sądach: Brodnicy, Sopotcie i Wąbrzeźnie wszyscy obserwatorzy nie mieli wątpliwości, że tak. W Toruniu, Grudziądzu uważała tak większość obserwatorów, a w Chełmnie, Olsztynie, Słupsku (bud. przy ul. Szarych Szeregów), Gdyni oraz Warszawie-Mokotów wątpliwości miała tylko część z nich. Różnice w ocenie niektórych budynków można wytłumaczyć przyjęciem przez obserwatorów różnych wyobrażeń na temat tego, jakie wejście stanowi przeszkodę dla osób niepełnosprawnych, a jakie nie. Tam, gdzie odpowiedzi nie są jednoznaczne, należy uznać, że dostęp jest utrudniony, ale nie niemożliwy. W niektórych sądach wejście dla osób niepełnosprawnych lub winda co prawda się znajduje, ale jest słabo lub wcale nie oznaczona. W Krakowie (ul. Przy Rondzie 7) np. jest mini-winda ale obsługiwana tylko przez pracowników ochrony, obserwator jednak żadnego z pracowników ochrony przy windzie nie zastała. Z kolejnej obserwacji wynika, że winda posiada przycisk umożliwiający wezwanie ochrony. Skoro jednak obserwatorka spędziła ponad kwadrans obserwując wejście i nie zauważyła go, możemy wnioskować, że za pierwszym razem może być trudno go odnaleźć.

Wykres. Czy wejście do budynku było dostępne dla osób niepełnosprawnych (lub czy istnieje dla nich odrębne wejście)?

Źródło: Obywatelski Monitoring Sądów Rejonowych 2010/2011 Raport z realizacji projektu Fundacji Court Watch Polska pod redakcją Bartosza Poltowskiego i Stanisława Burdziej, Toruń 2011r. s. 113

Innym aspektem dostępności budynku dla osób niepełnosprawnych jest możliwość samodzielnego poruszania się wewnątrz. Jeśli podjazd pozwalający ominąć schody znajduje się tylko przed wejściem, a za drzwiami sądu czekają kolejne schody – ten pierwszy na niewiele się zdaje. Problem taki występuje dużo częściej niż nieprzystosowane wejście. Takich przeszkód nie zauważono tylko w 6 budynkach na 22 w zestawieniu. Problemem bywają niewinne dwa schodki na środku korytarza, krzesła ustawione w zbyt wąskich przejściach, brak wind umożliwiających dostanie się na wyższe piętra czy zbyt wąskie drzwi do sal i toalet. Budynki stare lub tylko zaadaptowane na potrzeby sądu pełne są takich niespodzianek:

Wypowiedź jednego z obserwatorów: *Budynek ma kilka pięter. Niestety nie posiada windy, co utrudnia przedostanie się niepełnosprawnym interesantom np. na rozprawy wydziału karnego. Budynek jest czteropiętrowy, posiada dużo schodów (wejście do budynku, schody w budynku występujące na piętrach, schody pomiędzy poszczególnymi piętrami), niektóre dość wąskie korytarze, brak windy (w punkcie informacji udzielono mi informacji, że winda nie jest planowana przez administrujących).* Gdynia, Plac Konstytucji 5.

Częstym niedopatrzaniem jest złe oznakowania wnętrza budynku lub zupełny brak informacji o tym, gdzie znajdują się windy:

Wypowiedzi obserwatorów: *W samym budynku są tylko 2 windy, które trudno znaleźć. Osoba niepełnosprawna nie miałaby problemu z dostępem do niej ponieważ korytarz na parterze i pierwszym piętrze jest bardzo szeroki [...]. Na pozostałych piętrach (a jest ich 5) korytarze są bardzo wąskie, nie ma możliwości żeby*

osoba na wózku ominęła inną osobę nie mówiąc już o innym wózku. Kraków, ul. Przy Rondzie 7.

Ogólnie trzeba się lekko nagimnastykować chcąc skorzystać z innego wejścia lub zamiast schodów wybrać windę, niejasno oznakowane to wszystko. Bydgoszcz, ul. Toruńska 64A.

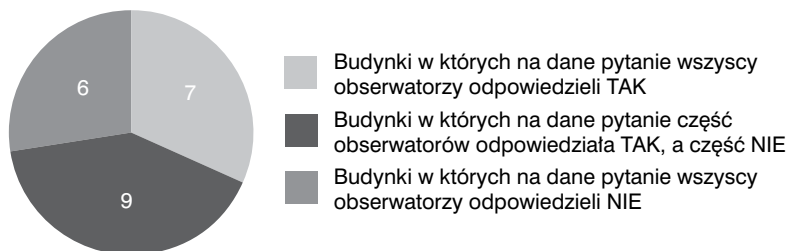
Osobna kategoria problemów brana pod uwagę przez autorów raportu to dostęp do toalet dla niepełnosprawnych. Jeśli już takowe znajdują się w budynku to interesanta na wózku może spotkać niemiła niespodzianka:

*Na tym wydziale korytarz jest bardzo szeroki i nie stanowi problemu. Jest również toaleta dla niepełnosprawnych, ale zamknięta na klucz. Kraków, ul. Przy Rondzie 7. Korytarze, na których znajdują się sale rozpraw są bardzo ciasne. [...] Dodatkowo **toaleta dla niepełnosprawnych na parterze nie posiada zamka**, zamykana jest na klucz, który posiadają pracownicy chodząc tam np. umyć szklanki, czy po wodę do czajnika. Moim zdaniem osoba niepełnosprawna nie ma możliwości zabezpieczenia w toalecie swojej prywatności [...]. Poza tym w związku z ciasnymi korytarzami i ustawionymi na nich ławkami, **drzwi do łazienki nie otwierają się na tyle, by osoba niepełnosprawna mogła swobodnie sama udać się to toalety**. Warszawa, ul. Czerniakowska 100.*

*Toalety dla osób niepełnosprawnych **znajdują się na trzecim piętrze**, poza tym drzwi do toalety są zamknięte, **a klucz znajduje się w recepcji na parterze**. Słupsk, ul. Szarych Szeregów 13.*

Najbardziej niepokojący według autorów jest fakt, że niektóre nowe budynki – często projektowane i budowane na potrzeby sądów – nie zawsze są zaaranżowane w sposób, który pozwalałby korzystać z nich swobodnie osobom poruszającym się na wózkach. Obserwatorzy mieli zastrzeżenia do możliwości poruszania się na wózku w sądzie Warszawa-Śródmieście przy ul. Czerniakowskiej, a najwięcej krytycznych ocen otrzymał wybudowany zaledwie kilka lat temu za 27,5 mln złotych – specjalnie na potrzeby sądów Rejonowego i Okręgowego w Olsztynie – budynek przy ul. Dąbrowszczaków. Ponadto tam, gdzie ułatwienia dla niepełnosprawnych interesantów zostały przewidziane, są one często bezużyteczne z powodu niefrasobliwości pracowników – *vide* łazienki dla niepełnosprawnych zamykane na klucz, który mają tylko pracownicy.

Wykres. Czy w budynku występowały bariery architektoniczne uniemożliwiające korzystanie z niego osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich, np. schodki, wąskie korytarze lub przejścia?

Źródło: *Obywatelski Monitoring Sądów Rejonowych 2010/2011 Raport z realizacji projektu Fundacji Court Watch Polska pod redakcją Bartosza Politowskiego i Stanisława Burdzieja, Toruń 2011r. s. 114*

5. ZAKŁADY KARNE I ARESZTY ŚLEDTCZE

Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w orzeczeniu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (6253/03) uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „poniżającym traktowaniem” w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Regularne sprawdzanie sposobu traktowania osób pozbawionych wolności w miejscach zatrzymań w Polsce prowadzi Krajowy Mechanizm Prewencji (KMP). Jest to niezależny, krajowy organ wizytujący, ustanowiony na podstawie Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (OPCAT) przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. W dniu 18 stycznia 2008 r. zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji powierzono Rzecznikowi Praw Obywatelskich. Podczas wizytacji KMP sprawdza również warunki bytowe, jakie zapewniane są osobom osadzonym z niepełnosprawnością.

Wizytacje jednostek penitencjarnych przeprowadzone przez KMP w znacznej liczbie kontrolowanych jednostek ujawniły brak osobnego oświetlenia w kąciakach sanitarnych, który utrudnia załatwianie potrzeb fizjologicznych osobom pozbawionym wolności w porze nocnej. W szczególności problem ten podnoszony był przez osoby niepełnosprawne. Więźniowie informowali KMP, iż brak osobnego oświetlenia kąciaków, które nie byłoby wyłączane w porze nocnej powoduje spore utrudnienia w korzystaniu z tych miejsc oraz znaczny dyskomfort w czasie załatwiania potrzeb fizjologicznych. Taki stan rzeczy naraża osoby pozbawione wolności przede wszystkim na niebezpieczeństwo doznania urazu. KMP w każdym przypadku rekomendował zapewnienie właściwych warunków bytowych przede wszystkim w zakresie: zabudowy kąciaków sanitarnych oraz wprowadzenia w nich odrębnego oświetlenia, wyposażenia łóżek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia lub dokonanie wymiany łóżek na inne (o konstrukcji gwarantującej bezpieczeństwo osadzonych), wydzielenia pomieszczeń do przeprowadzania kontroli osobistych, dostosowania warunków w celach mieszkalnych i łaźniach do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Przystosowanie cel w zakładach karnych i aresztach śledczych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Wyniki wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji:

1. Zakłady karne

- Zakład karne w Nowym Wiśniczu (wizytacja KMP 2011 r.)
Brak cel mieszkalnych przystosowanych dla potrzeb osób niepełnosprawnych.
- Zakład Karne w Kluczborku (wizytacja KMP 2011 r.)
W marcu 2011 r. został zasiedlony nowo wybudowany pawilon „B”. W starym, nadal użytkowanym, pawilonie „A”, brak jest celi przystosowanej do pobytu osoby niepełnosprawnej, jednakże w nowym pawilonie „B” na parterze znajduje się jedna taka cela, dwuosobowa, z obszernym kącikiem sanitarnym, wyposażonym w toaletę, umywalkę i poręczę.
- Zakład Karne nr 2 w Strzelcach Opolskich (wizytacja KMP 2010 r.)
W pawilonie „A” znajduje się nowoczesna, przestronna, dwuosobowa cela dla niepełnosprawnych, z zabezpieczonymi kantami ścian, zabudowaną łazienką wyposażoną w kabinę prysznicową, umywalkę i sedes.
- Zakład Karne w Wojkowicach (wizytacja KMP 2010 r.)
W izbie chorych zainstalowano w odrębnym pomieszczeniu prysznic oraz ubikację dla osadzonych niepełnosprawnych.
- Zakład Karne w Bydgoszczy – Fordonie (wizytacja KMP 2010 r.)

Funkcjonuje oddział dla skazanych ociemniałych – dziesięć cel wieloosobowych. 58 miejsc dla osadzonych niewidomych lub niedowidzących odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie typu półotwartego i zamkniętego. Sala terapeutyczna dla osób ociemniałych. Pokój wychowawcy wyposażony w urządzenia wykorzystywane w procesie uczenia ociemniałych samodzielnego funkcjonowania: białe laski, lupy, zegarki głośnomówiące, czujniki poziomu cieczy, tablice i kostki do nauki pisma Braille’a oraz szachy i gry planszowe dla osób słabo lub całkowicie niewidzących. Na ścianach korytarzy tego oddziału zamontowane są dystansowe poręcze oraz namalowane są żółto-czarne pasy, ułatwiające poruszanie się i orientację osobom ociemniałym. W oddziale nie ma świetlicy do zajęć kulturalno – oświatowych.

- Zakład Karne w Barczewie (wizytacja KMP 2010 r.)
Posiada w łazni 4 miejsca prysznicowe z uchwyty dla osób mających problemy ruchowe. Łazienka jednej z sal w ZOZ jest przystosowana dla potrzeb osób niepełnosprawnych, znajduje się tam również wanna dla osób które potrzebują pomocy przy kąpiel. Mimo wielu udogodnień dla osób niepełnosprawnych ZK nie posiadał na wyposażeniu oddziału szpitalnego wózka inwalidzkiego. KMP zarekomendował jego zakup.

- Zakład Karny w Sztumie (wizytacja KMP 2009 r.)
Warunki, w jakich przebywają skazani niepełnosprawni w oddziale terapeutycznym uległy znacznej poprawie w stosunku do stanu z poprzedniej wizytacji. KMP uznał jednakże za wskazane dostosowanie wybranych cel wyłącznie do potrzeb osób niepełnosprawnych.
- Zakład Karny w Głogowie (wizytacja KMP 2009 r.)
Brak danych o celi przystosowanej dla osób niepełnosprawnych, natomiast w trakcie wizytacji w pawilonie A trwały prace budowlane mające na celu adaptację dawnego pomieszczenia gospodarczego na łazienkę przystosowaną do potrzeb osób niepełnosprawnych.
- Zakład Karny w Gorzowie Wielkopolskim (wizytacja KMP 2009 r.)
Obok ambulatorium w pawilonie B usytuowana jest cela dla osób niepełnosprawnych.

2. Areszty śledcze

- Areszt Śledczy w Grójcu (wizytacja KMP 2011 r.)
W areszcie znajduje się jedna cela 5 – osobowa przystosowana dla osoby z niepełnosprawnością. Przystosowanie to ogranicza się jednak do celi, w której znajduje się kącik sanitarny przeznaczony dla osoby poruszającej się na wózku i do miejsca w łazni dostosowanego do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. W pozostałym zakresie Areszt nie jest dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Problem dotyczy m. in. konieczności pokonywania schodów wiodących do poszczególnych pomieszczeń, jak i szerokości wejść i drzwi. Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił w związku z powyższym pełne dostosowanie infrastruktury Aresztu do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. W odpowiedzi Dyrektor AŚ w Grójcu pozytywnie ustosunkował się do zaleceń Mechanizmu i rozpoczął wstępne prace zmierzające do wyliczenia kosztów związanych z potrzebą przystosowania obiektów budowlanych w jednostce dla potrzeb osoby niepełnosprawnej.
- Areszt Śledczy we Wrocławiu (wizytacja KMP 2010 r.)
W Areszcie znajduje się jedna cela przystosowana dla osoby niepełnosprawnej, z obszernym kącikiem sanitarnym, wyposażonym w toaletę, umywalkę i poręcz. Podczas wizytacji nikt w niej nie przebywał, gdyż została wysiedlona z uwagi na zagrożenie powodziowe. Zamieszkała jest jednak przez dwóch osadzonych, z których jeden, chory na stwardnienie

rozsiarne, porusza się na wózku inwalidzkim. Z osadzonym tym została przeprowadzona rozmowa na osobności. Ocenił on warunki panujące w celi jako dostosowane do jego sytuacji chorobowej.

- Oddział Zewnętrzny Aresztu Śledczego w Choszczynie (wizytacja KMP 2010 r.)

Wydzielono stanowisko prysznicowe odgrodzone, z myślą o osobach niepełnosprawnych, jednakże nie było ono odpowiednio dostosowane do ich potrzeb. Również warunki w celach nie są dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.

- Areszt Śledczy w Warszawie – Grochów (wizytacja KMP 2010 r.)
Osoba niepełnosprawna przebywająca w areszcie oceniła pozytywnie panujące warunki. Izba chorych nie była w pełni dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych. Zalecono dostosowanie urządzenia celi izby chorych do potrzeb pacjentów niepełnosprawnych.
- Areszt Śledczy w Koszalinie (wizytacja KMP 2010 r.)
Brak celi przystosowanej do pobytu osób niepełnosprawnych, izby chorych również nie są dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, podobnie jak natryski. Rekomendowano dostosowanie dla potrzeb tych osób przynajmniej jednej celi mieszkalnej dla kobiet i mężczyzn, a także przystosowanie części natrysków.
- Areszt Śledczy w Słupsku (wizytacja KMP 2010 r.)
Wydzielono stanowisko dla osoby niepełnosprawnej, łaznia wyposażona w siedzisko i poręczę ułatwiające wstawanie.
- Areszt Śledczy w Krakowie (wizytacja KMP 2010 r.)
Została utworzona cela mieszkalna w oddziale II przystosowana dla potrzeb osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich.
- Areszt Śledczy w Piotrkowie Trybunalskim (wizytacja KMP 2010 r.)
Dla potrzeb osób niepełnosprawnych przystosowano dwie cele mieszkalne w tym jedną w oddziale dla więźniów niebezpiecznych.
- Areszt Śledczy w Radomiu (wizytacja KMP 2010 r.)
Łaźnie dla niepełnosprawnych. Brak możliwości lub w wysokim stopniu utrudniona możliwość korzystania z pola spacerowego, bariery architektoniczne i bardzo mała wielkość pola, trudności w dotarciu do sali widzeń czy kaplicy.
- Areszt Śledczy w Warszawie – Mokotów (wizytacja KMP 2009 r.)

KMP zwrócił uwagę na konieczność przystosowania łazienki w oddziałach chirurgicznych szpitala do potrzeb pacjentów niepełnosprawnych ruchowo.

- Areszt Śledczy w Zabrze (wizytacja KMP 2008 r.)
Planuje się przygotowanie celi dla niepełnosprawnych.
- Areszt Śledczy w Poznaniu (wizytacja KMP 2008 r.)
KMP uznał, iż warunki bytowe są zupełnie nieprzystosowane do umieszczania w nich osób niepełnosprawnych ruchowo.

6. PLACÓWKI POCZTOWE

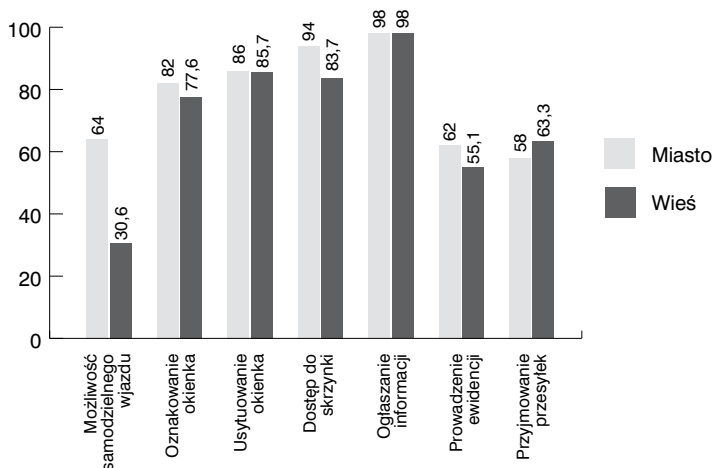
Informacja UKE na temat udogodnień w placówkach pocztowych 2003-2010 (Warszawa 2011 r.)

W wyniku przeprowadzonych badań w zakresie podstawowych elementów świadczących o poziomie przystosowania placówek do obsługi osób niepełnosprawnych stwierdzono, że większość skontrolowanych urzędów nie spełnia w pełnym zakresie wymaganych kryteriów. Kontrola została przeprowadzona przez Delegatury UKE w październiku 2010 r. i poddano jej 99 urzędów pocztowych, stanowiących ok. 1,2% liczby wszystkich placówek Poczty Polskiej. Tak jak w poprzednio przeprowadzonych kontrolach, najgorsze wyniki uzyskano w zakresie możliwości samodzielnego wjazdu do placówki pocztowej przez osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich – 30,6% w przypadku placówek wiejskich i 64% w przypadku placówek miejskich. Ponadto stwierdzono, że 15% wszystkich skontrolowanych placówek pocztowych pozbawionych jest możliwości samodzielnego wjazdu i jednocześnie sprawnych urządzeń przywołujących pracowników pocztowych na zewnątrz budynku w celu umożliwienia obsługi osoby niepełnosprawnej.

W porównaniu do poprzednich lat spadła też liczba placówek, które posiadają odpowiednio oznakowane i usytuowane okienka do obsługi osób niepełnosprawnych – 86% (dla porównania w roku 2007 – 95% placówek posiadało odpowiednio usytuowane okienka), jak również liczba placówek z zapewnioną możliwością do przyjmowania przesyłek od osób niepełnosprawnych w miejscu ich zamieszkania – ok. 60% (natomiast w 2006 r. – 74%). Dodatkowo niewystarczająca liczba placówek prowadzi ewidencję osób niepełnosprawnych w celu umożliwienia im korzystania z usług pocztowych.

Wykres. Odsetek placówek przystosowanych do obsługi osób niepełnosprawnych według wybranych kryteriów na podstawie wyników kontroli przeprowadzonych w latach 2003-2010.

Źródło: Informacja UKE na temat udogodnień w placówkach pocztowych 2003-2010

W odpowiedzi z dnia 20 lipca 2011 r. na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO-674712-I/11) Prezes Zarządu Poczty Polskiej S.A. zapewnił, że na bieżąco, systematycznie oraz stale prowadzi monitoring stopnia realizacji dyspozycji wydanych przez organy kontroli zewnętrznych obejmujących także problematykę zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług świadczonych w urzędach pocztowych (na III kwartał 2011 r. przewidziana jest kontrola stopnia realizacji zaleceń UKE).

Prezes Zarządu Poczty Polskiej S.A. przedstawił podjęte przez Spółkę działania w przedmiocie zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług świadczonych w urzędach pocztowych:

1. Wykonanie podjazdów dla wózków inwalidzkich, a tam gdzie nie jest to możliwe (np. brak zgody właściciela budynku) instalowanie dzwonek przywoławczych do obsługi osób niepełnosprawnych.
2. Organizacja pracy placówek pocztowych umożliwiającą osobom poruszającym się za pomocą wózka inwalidzkiego sprawne korzystanie z usług świadczonych przez te placówki.

3. Instalowanie dzwonek przywoławczych do obsługi osób niepełnosprawnych.
4. Umieszczanie nadawczych skrzynek pocztowych w sposób i w miejscu umożliwiającym korzystanie z nich osobom niepełnosprawnym (w szczególności nadawczych skrzynek pocztowych instalowanych w placówce pocztowej lub na nieruchomości używanej przez UP).
5. Tworzenie w placówkach pocztowych odpowiednich oznakowanych piktoqramami stanowisk do obsługi osób niepełnosprawnych.

Prezes Zarządu Poczty Polskiej podkreślił także, że Spółka podejmuje szereg innych działań służących zapewnieniu osobom niepełnosprawnym dostęp do usług pocztowych. Są to m.in.:

- doręczanie osobom: niewidomym, ociemniałym, a także osobom z uszkodzeniem narządu ruchu powodującym konieczność korzystania z wózka inwalidzkiego – na ich wniosek i bez pobierania dodatkowych opłat przesyłek listowych, przesyłek rejestrowanych, w tym przesyłek z zadeklarowaną wartością oraz kwot pieniężnych określonych w przekazach pocztowych, z pominięciem oddawczej skrzynki pocztowej oraz bez konieczności odbierania przesyłki w placówce,
- przyjmowanie od osoby niepełnosprawnej w miejscu jej zamieszkania prawidłowo opłaconej przesyłki nie będącej przesyłką rejestrowaną.

Ponadto do umów najmu w nowych lokalizacjach placówek pocztowych wprowadzone zostały zapisy dotyczące przystosowania placówki pocztowej dla osób niepełnosprawnych, a każde przedłużenie umowy uzależnione jest od spełnienia warunków w tym zakresie. Rozwiązania dotyczące likwidacji barier architektonicznych uwzględniane są także przy przygotowywaniu planu remontów i inwestycji Poczty Polskiej S.A.

Prezes Poczty Polskiej S.A. informuje w swojej odpowiedzi, iż liczba placówek przystosowanych (placówka posiada podjazd, transporter czy podnośnik, ewentualnie zastępcze zainstalowanie sygnalizacji dźwiękowej, która umożliwi bezpośrednią obsługę przez pracownika) do obsługi osób niepełnosprawnych poruszających się za pomocą wózka inwalidzkiego na dzień 31.12.2010 r., wynosiła 7621, w tym: 3999 placówek pocztowych dostosowanych w sposób umożliwiający bezpośredni wjazd do placówki osobom poruszającym się za pomocą wózka inwalidzkiego (47,9% ogólnej liczby placówek pocztowych). Natomiast na koniec 2010 r. wskaźnik poziomu przystosowania placówek pocztowych do obsługi osób niepełnosprawnych wyniósł 91,3% ogólnej ich liczby (podjazdy, transportery, windy, pochylnie lub sygnalizacja dźwiękowa).

Prezes Poczty Polskiej S.A. zaznacza, że Poczta Polska S.A. często zwraca się do właścicieli budynków, w których znajdują się placówki pocztowe z propozycjami współpracy odnośnie przystosowania do obsługi osób niepełnosprawnych. Jednak takie propozycje często bywają odrzucane ze względu na konieczność znacznych nakładów finansowych lub też pozostają bez odpowiedzi.

Stosownie do przepisów ustawy z dn. 12 czerwca 2003 r. Prawo Pocztowne (Dz.U. z 2008 r. Nr 189, poz. 1159 ze zm.), Poczta Polska S.A. podjęła następujące działania:

1. Oznakowanie (piktogramem) stanowisk do obsługi osób niepełnosprawnych. Na dzień 31.12 2010 r. w Poczcie Polskiej S.A. funkcjonowało 6622 takich stanowisk.

2. Umieszczenie skrzynek pocztowych umożliwiających swobodne korzystanie z nich osobom niepełnosprawnym (13959 w miastach – 80,3%, 23909 na wsi – 84,6%).

3. Poprawa dostępu do usług pocztowych osobom niepełnosprawnym świadczonych przez służbę doręczeń:

- prowadzenie przez listonoszy ewidencji osób niepełnosprawnych zamieszkujących w ich rejonie doręczeń. Obsługa osób niepełnosprawnych w miejscu ich zamieszkania realizowana była w 99% placówkach pocztowych przez służbę doręczeń,
- przyjmowanie przez listonoszy korespondencji osób niepełnosprawnych w miejscu ich zamieszkania w celu jej nadania oraz wpłat pieniężnych,
- obniżanie skrzynek pocztowych umieszczonych w sposób i w miejscu umożliwiającym korzystanie z nich osobie niepełnosprawnej poruszającej się za pomocą wózka inwalidzkiego,
- doręczanie przez listonoszy osobom niepełnosprawnym wszelkich przesyłek i przekazów pocztowych, z pominięciem oddawczej skrzynki pocztowej,
- doręczanie osobom z uszkodzonymi narządami ruchu oraz niewidomym lub ociemniałym oraz przyjmowanie od osoby niepełnosprawnej w miejscu jej zamieszkania prawidłowo opłaconej przesyłki nie będącej przesyłką rejestrowaną – na podstawie zgłoszenia w każdej placówce pocztowej na terenie kraju,
- podejmowanie ponownych prób doręczenia przesyłek pocztowych i przekazów pocztowych, w przypadku nieobecności osoby niepełnosprawnej.

Poczta Polska S.A. rozważa także możliwość przystąpienia do kampanii programu „Pomóżmy Razem” na rzecz akcji – Miejsce przyjazne psom asystującym.

7. LOKALE WYBORCZE

• Wizytacje lokali wyborczych pod kątem ich dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych przeprowadzona przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich (Warszawa, 2010 r.)

Pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich przed wyborami Prezydenta RP w czerwcu 2010 r. przeprowadzili wizytacje 97 lokali wyborczych posiadających status lokalu dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych na obszarze osiemnastu miejscowości. W wyniku przeprowadzonej kontroli pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich stwierdzili uchybienia w **35 lokalach**, co stanowiło **34%** wszystkich wizytowanych budynków. W dniu 20 listopada 2010 r. (na dzień przed I turą wyborów samorządowych) pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich powtórzyli kontrolę w tych lokalach, w których stwierdzono nieprawidłowości podczas wizytacji w czerwcu 2010 r. Spośród 35 lokali wyborczych, w których stwierdzono nieprawidłowości przed wyborami Prezydenta RP, 15 utraciło status lokalu dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych w wyborach samorządowych, co stanowi około 43%. 20 budynków przeszło pozytywną weryfikację i znalazło się na liście lokali dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych w wyborach samorządowych w listopadzie 2010 r. Wszystkie lokale zostały poddane ponownej kontroli przez pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 20 listopada 2010 r. W efekcie przeprowadzonej kontroli stwierdzono, że **85%** kontrolowanych lokali wyborczych nie spełniało w pełnym zakresie warunków określonych w rozporządzeniu. W 45% kontrolowanych lokali (9 na 20 lokali) stwierdzono te same uchybienia, które wyknięto podczas kontroli w czerwcu 2010 r. Do najczęściej powtarzających się błędów należały wysokie progi przy wejściu do lokalu. W 65% badanych lokali stwierdzono nowe uchybienia, co wynikało z rozszerzenia zakresu kontroli przez Rzecznika Praw Obywatelskich. Do kolejnych uchybień zaliczono: niedostosowane do potrzeb niepełnosprawnego wyborcy miejsca zapewniające tajność głosowania (15 na 20 lokali), nieprawidłowa wysokość urny wyborczej (4 na 20 lokali) oraz niewłaściwe rozmieszczenie informacji i obwieszczeń PKW (3 na 20 lokali). Jedynie 15% kontrolowanych lokali (3 na 20 lokali) spełniało wszystkie wymogi określone w rozporządzeniu.

• **Wizytacje lokali wyborczych pod kątem ich dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych przeprowadzona przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich (Warszawa, 2011 r.)**

Pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 8 października 2011 r. tj. przed wyborami do Sejmu RP i do Senatu RP, przeprowadzili wizytacje 90 lokali wyborczych posiadających status lokalu dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych na obszarze dwudziestu dwóch miejscowości. Ocenie podlegały w pierwszej kolejności warunki techniczne lokali określone w drodze rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 158, poz. 938; dalej jako: rozporządzenie), tj.:

- lokalizacja lokalu wyborczego (parter, piętro),
- urządzenia umożliwiające dotarcie do budynku (podjazd, winda),
- szerokość drzwi wejściowych,
- wysokość progów drzwi wejściowych,
- oznaczenie krawędzi stopni schodów,
- oznaczenie przegród szklanych,
- właściwości przeciwpoślizgowe posadzki,
- wymiary lokalu wyborczego,
- dostosowane miejsce zapewniające tajność głosowania,
- dodatkowe oświetlenie w miejscu zapewniającym tajność głosowania,
- wysokość urny wyborczej,
- szerokość przejścia pomiędzy miejscem wydania kart do głosowania, miejscem zapewniającym tajność głosowania a urną wyborczą,
- umieszczenie obwieszczeń PKW.

Z przeprowadzonej kontroli wynika, że najczęściej nieprawidłowości dotyczyły właśnie tych wymagań. Oznacza to, że odpowiedzialne za przygotowanie lokali gminy nie zweryfikowały stanu lokali wyborczych przed wpisaniem ich na listę lokali dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych i nie sprawdziły, czy dotychczasowe lokale odpowiadają nowym wymaganiom.

W wyniku przeprowadzonej kontroli, pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich stwierdzili uchybienia w **72 lokalach**, co stanowiło **80%** wszystkich wizytowanych budynków.

Do najczęściej powtarzających się błędów należały:

- **brak dodatkowego oświetlenia** w miejscu zapewniającym tajność głosowania (**62%** wizytowanych lokali),

- **niedostosowane miejsce zapewniające tajność głosowania (42,5%),**
- brak oznakowania **krawędzi stopni schodów (29%),**
- **śliska posadzka w lokalu (22%),**
- **brak oznakowania przegród szklanych w lokalu (20,5%),**
- **zła wysokość urny wyborczej (19%),**
- **złe rozmieszczenie informacji i obwieszczeń PKW (16,5%),**

Uchybienia, w zdecydowanej większości nie dotyczyły barier architektonicznych budynków, a samej organizacji lokalu wyborczego tj. miejsc zapewniających tajność głosowania, wymiarów urny wyborczej oraz rozmieszczenia obwieszczeń PKW. Nieprawidłowości tych można było łatwo uniknąć, gdyby tylko osoby wchodzące w skład komisji wyborczych były świadome w jaki sposób powinny zorganizować lokal wyborczy. Z niepokojem należy przyjąć, że członkowie komisji nie znali przepisów rozporządzenia i nie byli wcześniej informowani o wynikających stąd obowiązkach. W niektórych lokalach członkowie komisji dopiero po interwencji pracowników BRPO usunęli stwierdzone nieprawidłowości. Niestety, podobnie jak w przypadku poprzednich wyborów, wiele komisji od pracowników BRPO dowiadywało się, że pracują w lokalu oznaczonym jako dostosowany do potrzeb wyborców niepełnosprawnych.

Niepokój Rzecznika wzbudziła także praktyka wpisywania na listy lokali dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych tych lokali, które posiadają status tzw. obwodów zamkniętych (organizowanych m.in. w szpitalach lub domach pomocy społecznej). Żaden z kontrolowanych lokali spośród tzw. obwodów zamkniętych nie spełniał wymagań określonych w rozporządzeniu. Mamy więc do czynienia z sytuacją, w której gmina wpisuje na listę lokali dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych te lokale, które ani nie spełniają warunków określonych w rozporządzeniu, ani nie odpowiadają celom, którym miały służyć.

W porównaniu do wyników poprzednich kontroli prowadzonych przez Rzecznika znacznie spadła liczba uchybień dotyczących barier architektonicznych budynków (tj. szerokość drzwi wejściowych, podjazdy lub windy dla osób niepełnosprawnych, czy też wysokość progów).

• **„Wybory dla wszystkich” – wyniki badania jakościowego**, badania TNS OBOP przeprowadzone w Warszawie, Rynie i w województwie lubelskim na zlecenie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, wrzesień 2011 r.

Barierami i specyficznymi doświadczeniami osób niepełnosprawnych są różnorod-

ne. Co innego też okazać się może barierą ostateczną w indywidualnych przypadkach. Dla niepełnosprawnych ruchowo czymś takim może być umiejscowienie lokalu wyborczego na piętrze, dla innych będzie to zmiana lokalizacji, a czasami po prostu zła pogoda. Osoby niepełnosprawne mówią o tym, że ich niepełnosprawność utrudniła im lub uniemożliwiła im wzięcie udziału w wyborach, ale prawie nigdy nie traktują jej jako głównej determinanty, ostatecznej i jedynej przyczyny.

Procedura, załatwianie formalności w celu skorzystania z różnego rodzaju udogodnień wiąże się z negatywnymi konotacjami. Większości respondentów kojarzy się z długim czasem oczekiwania, koniecznością osobistego udania się do urzędu i rozbudowaną dokumentacją. Jest to perspektywa na tyle zniechęcająca, że część osób w ogóle nie podejmuje próby skorzystania z udogodnień.

Kłopotliwa bywa potrzeba pomocy innych i jednoczesna niechęć do bycia zależnym i proszenia o pomoc. Dla niektórych osób niepełnosprawnych „wyprawa” na wybory wiąże się z koniecznością zorganizowania transportu, osoby towarzyszącej, a nierzadko też dodatkowych osób, które pomogą znieść/przenieść. W opinii części respondentów jest to tak duże przedsięwzięcie, które angażuje wiele osób (trzeba je o to poprosić, pozostaje dług wdzięczności), że czasami nie warto się tego podejmować.

Brak pomocy jest szczególnie dotkliwy dla osób samotnych. Chciałyby one liczyć na wsparcie ze strony członków komisji, niestety nie zawsze mogą. Czasami zdani są na życzliwych przechodniów (co również bywa bardzo kłopotliwe).

Respondenci często wspominali o fizycznych przeszkodach w drodze do lokalu i w samym lokalu. Bariery te są szczególnie kłopotliwe dla osób z niepełnosprawnością ruchową i osób niewidomych. Niektóre badane osoby wspominały o frustracji, kiedy do lokalu wyborczego trzeba pokonać większą odległość, a inny lokal jest znacznie bliższy miejsca zamieszkania. Zdarzają się sytuacje, kiedy z powodu zmiany miejsca głosowania, na przykład wejście od innej strony budynku, i niedostatku informacji na ten temat osoby niepełnosprawne nie docierają na głosowanie. Lokalizacja lokalu wyborczego bywa trudna dla osób z uszkodzeniem wzroku, a dłuższe poszukiwania wejścia są czasami niemożliwe dla osób niepełnosprawnych ruchowo.

Przykre doświadczenia respondentów związane są z sytuacjami, które w ich percepcji są absurdalne. Lokale, które teoretycznie kwalifikują się jako przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych często w praktyce tych warun-

ków nie spełniają. Na przykład lokal wyborczy przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych przed wejściem miał nierówność terenu, która po ulewnym deszczu okazała się nieprzejezdną dla wózka inwalidzkiego. Z podobną sytuacją spotkał się inny respondent, kiedy okazało się, że w budynku, gdzie mieści się lokal winda ma awarię.

Generalnie respondenci pozytywnie oceniają kierunek zmian, są zadowoleni, że ktoś myśli o udogodnieniach dla nich. Jednocześnie większość z nich wolałoby rozwiązania, które sprawiają, że typowe formy są dla nich bardziej dostępne, niż budowanie zupełnie nowych, specjalnych procedur.

Respondenci mieli ograniczoną wiedzę na temat nowych form głosowania. Większość z nich słyszała o nich, ale nie znała szczegółów, w niektórych kwestiach mają błędne mniemanie, nie znają terminów, nie wiedzą, jak rzeczywiście jest to zorganizowane.

1. Głosowanie przez pełnomocnika

W opinii respondentów głosowanie przez pełnomocnika to potencjalnie duże udogodnienie, ale także zagrożenia i obawy. Zainteresowanie tą metodą głosowania wśród badanych było stosunkowo małe. Większość badanych osób uważa, że jest to rozwiązanie dobre dla osób, które w ogóle nie wychodzą z domu. Dla wielu z badanych osób głosowanie przez pełnomocnika obarczone jest dużym poziomem ryzyka i niepewnością, czy głos zostanie oddany zgodnie z wolą. Jest to poważnie związane z zaufaniem, co może być szczególnie kłopotliwe dla osób samotnych.

2. Głosowanie korespondencyjne

Głosowanie korespondencyjne spotkało się z dużą krytyką ze strony respondentów. Jest ona związana przede wszystkim z niskim zaufaniem do Poczty Polskiej i jakości świadczonych przez nią usług. Badani obawiają się między innymi możliwych fałszerstw, a także długich okresów czasu potrzebnych na przekazanie głosów (przekładają tu swoje doświadczenia z wysyłania paczek i listów, które giną lub bardzo długo są dostarczane). Większość respondentów nie miała wiedzy, jak w praktyce będzie wyglądało głosowanie korespondencyjne.

3. Głosowanie w domu lub przez Internet

W zasadzie głosowanie w domu jest jedynym rozwiązaniem samodzielnego głosowania dla osób leżących bądź niepełnosprawnych, którzy nie wychodzą

z domu. Odpowiednie dla osób starszych, które w większości nie korzystają z Internetu. Jest formą uznania praw obywatelskich osób niepełnosprawnych – a przez to okazania pewnego szacunku im samym. Natomiast głosowanie przez Internet spotkało się z dużym zainteresowaniem, jako metoda gwarantująca bezpośredniość, niezależność i łatwy dostęp – bez potrzeby wychodzenia z domu czy liczenia na pomoc innych.

4. Nakładka brajlowska

Nakładka brajlowska do głosowania również oceniana jest jako zmiana w dobrym kierunku, choć zdaniem niektórych respondentów wymaga jeszcze udoskonalenia. Poważnym ograniczeniem korzystania z tego udogodnienia jest ograniczona znajomość alfabetu brajla. Rozwiązanie to nie jest również pomocne dla osób niedowidzących, które chciałyby raczej większy druk lub inne niż białe tło dla druku. Respondenci krytykowali funkcjonalność brajlowskiej nakładki. Ich zdaniem powinna mieć nadrukowane imiona i nazwiska kandydatów, a nie tylko numery i odznaczone miejsca na wpisanie krzyżyka. Zdaniem niektórych badanych bardzo trudno jest zapamiętać i prawidłowo przypisać nazwisko do numerka.

Respondenci z uszkodzeniami wzroku chcieliby mieć możliwość skorzystania z brajlowskiej nakładki w dniu wyborów. Nie dokonali jednak zgłoszenia, bo albo nie znali terminów i nie wiedzieli, jak to zrobić, albo nie chcieli się zobowiązywać. Preferują możliwość skorzystania, jeśli będzie taka możliwość. Natomiast zgłoszenie potrzeby, dla niektórych z nich wiąże się ze zobowiązaniem, a więc koniecznością uczestnictwa w wyborach, a oni wcale nie są w 100% pewni, czy pojawią się na głosowaniu.

Respondenci doceniali także istniejącą już możliwość dowozu do lokalu wyborczego. Dodatkowym rozwiązaniem, często niezależnie od możliwości dowozu, była możliwość zamówienia asystenta, który pomógłby w dotarciu do lokalu i samym głosowaniu.

Podstawową kwestią niezbędną do zwiększenia zainteresowania osób niepełnosprawnych alternatywnymi metodami głosowania i wyborami w ogóle jest informacja. Wydaje się, że przekaz docierający do badanych jest dość ogólny – brakuje bardziej szczegółowych wytycznych oraz pewnej kompleksowości. Oczekiwania badanych w odniesieniu do procedur wyborczych:

1. Dostęp do lokali: podjazdy dla niepełnosprawnych, szerokie i nieśliskie schody i korytarze, odpowiednie poręcze.

2. Odpowiednie, jasne oświetlenie w całym obszarze, po którym poruszają się wyborcy, szczególnie w sali do głosowania.
3. Oprócz podstawowego dostosowania lokali do potrzeb niepełnosprawnych wyborców, respondenci oczekiwali by wprowadzenia również innych udogodnień:
  - lupy i nakładki w alfabecie braila dostępne w lokalu – bez konieczności uprzedniego zamawiania,
  - duża czcionka na kartach do głosowania (niektórzy respondenci zauważyli zeszłoroczną zmianę na większą czcionkę i odnotowali to z dużą aprobatą),
  - osoba oddelegowana do pomocy niepełnosprawnym w każdym lokalu wyborczym – asystowanie i pomoc w obrębie całego lokalu wyborczego,
  - część badanych wskazywała także na potrzebę większej inicjatywy pod stronie służb publicznych. Gminy mają dane, kto jest niepełnosprawny w danym okręgu, urzędnicy powinni zatem nawiązać kontakt z taką osobą (np. telefoniczny) i przedstawić możliwe rozwiązania.

8. STRONY INTERNETOWE

• **Deklaracja Ministerialna** dotycząca działań w zakresie walki z wykluczeniem cyfrowym, której sygnatariuszami byli podsekretarz stanu w MSWiA oraz ministrowie ds. informatyzacji państw Unii Europejskiej, państw kandydujących oraz państw EFTA przyjęta została dnia 11 czerwca 2006 r. Deklaracja zobowiązuje kraje sygnujące m.in. do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i zwiększeniu eDostępności. Podpisany dokument określa priorytety i cele do realizacji. Najważniejszymi spośród nich są:

- likwidacja barier technologicznych w kontekście pracowników w podeszłym wieku oraz ludzi starszych,
- zwiększenie eDostępności oraz użyteczności poprzez wprowadzenie spójnych standardów zamówień publicznych w odniesieniu do wszystkich jednostek administracji publicznej powyżej stosownych unijnych progów finansowych, z zamiarem uczynienia do roku 2010 tych standardów i podejść obowiązkowymi,
- **promowanie i zapewnienie dostępności wszystkich publicznych stron internetowych do roku 2010 poprzez zapewnienie zgodności z odpowiednimi ogólnymi standardami i wytycznymi dotyczącymi dostępności stron internetowych określonymi przez konsorcjum W3C.**

Na szczególną uwagę zasługują dwa zapisy, tj. wprowadzenie wymogu dostępności i użyteczności do standardów zamówień publicznych oraz określenie dostępności wprost jako zgodności z wytycznymi W3C (World Wide Web Consortium), czyli po pierwsze nie ma tu miejsca na pseudodostępność - strona ma być zgodna z W3C, a po drugie wymóg ma być obligatoryjny.

• **Raport Fundacji Instytutu Rozwoju Regionalnego dotyczący dostępności aplikacji oferowanych przez administrację publiczną oraz aplikacji podpisów cyfrowych** powstały w wyniku realizacji projektu „Klucz do informacji – badanie dostępu informacji dla osób niewidomych”, współfinansowanego przez Fundację im. Stefana Batorego (Kraków 2009 r.)

Obraz wyłaniający się z raportu nie jest pozytywny. Żadna z testowanych aplikacji nie była w pełni dostępna, a najbardziej obiecująca (ePUAP) została niekorzystnie zmodyfikowana wkrótce po wystaniu pozytywnego raportu. Oznacza to konieczność stałego monitorowania dostępności aplikacji instytucji

publicznych i przypominania o tym, że projektanci stron tworzą je dla użytkowników, a nie dla siebie lub zlecniodawców.

Reakcje instytucji, które informowane były o problemach ze stosowanymi przez nie aplikacjami, można podzielić na dwie główne kategorie:

- otwartość na problem i próba jak najszybszego jego rozwiązania. Tutaj na szczególne uznanie zasługuje Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Zakład Ubezpieczeń Społecznych oraz firmy oferujące podpis elektroniczny;
  - zamknięcie na problem lub próba zignorowania go, często wymagająca powtórnego poinformowania instytucji o wykrytym problemie. Tak zachowała się większość instytucji, które reagowały w sposób lakoniczny, przesuując rozwiązanie problemu w nieokreśloną przyszłość, przy najbliższej modernizacji.
- **Dostępność witryn internetowych instytucji publicznych dla osób niewidomych, - raport Rzecznika Praw Obywatelskich (Warszawa marzec 2010 r.) – oprac. K. Wiśniewski, M. Wróblewski, A. Błaszczak**

Z uzyskanych przez Rzecznika informacji wynika, że urzędy i instytucje państwowe rzadko uwzględniają potrzeby użytkowników niepełnosprawnych w prowadzonych przez siebie witrynach internetowych i oferowanych usługach elektronicznych.

W raporcie o dostępności witryn internetowych dla osób niewidomych przebadano funkcjonalność 93 stron instytucji publicznych. Przeprowadzona analiza wskazuje, jak znikomy procent (20%) serwisów publicznych jest rzeczywiście dostępny dla użytkowników z dysfunkcją wzroku. Najczęściej występującym błędem jest brak jakichkolwiek udogodnień nawigacyjnych dla użytkowników niewidomych. Przeszkodę stanowią także nienazwane, bądź oznakowane wadliwie klawisze i odnośniki, których znaczenia nie odczytuje program udźwiękowiający. Najgorzej ocenione zostały Ministerstwa: Infrastruktury, Obrony Narodowej, Sportu i Turystyki, Spraw Zagranicznych, Zdrowia, natomiast spośród innych urzędów państwowych: Archiwa Państwowe, Biuro Ochrony Rządu, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych, Główny Inspektorat Sanitarny, Główny Urząd Miar, Instytut Energii Atomowej, Najwyższa Izba Kontroli, Państwowa Inspekcja Pracy, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej – Kancelaria, Rada ds. Uchodźców, Rzecznik Praw Dziecka, Urząd Dozoru Technicznego.

- **Strony internetowe (nie) dla wszystkich – badanie przeprowadzone przez Fundację Widzialni.eu w 2010 r.**

Z badań przeprowadzonych przez Widzialnych wynika, że żadna z ponad stu polskich publicznych stron internetowych nie spełniała minimalnych wymagań stawianych przez Unię Europejską w zakresie dostępności dla osób niepełnosprawnych. Największymi bolączkami polskich stron internetowych są: brak zachowanego kontrastu pomiędzy tłem serwisu a jego treścią, nieprawidłowo opisane pola formularzy (logowanie, newsletter, ankiety, itp.), źle skonstruowane menu, nieprawidłowo opisane linki, nieprawidłowo opisane elementy graficzne, źle opisane i nieprawidłowo działające wyszukiwarki.

Na wyróżnienie zasługują serwisy, które bazując na zaleceniach Widzialnych, zmieniły swoje oblicze i stały się bardziej przyjazne dla osób niepełnosprawnych. Należą do nich m.in. strony www: Uniwersytetu Śląskiego, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Telewizji Polskiej, Sądu Najwyższego (wersja beta), MSWiA (BIP), MPiPS (Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Niepełnosprawnych).

- **Fundacja Integracja realizuje projekt „Wsparcie osób niepełnosprawnych w swobodnym dostępie do informacji i usług zamieszczonych w Internecie”**

W ramach projektu w ciągu 2011 r. badana jest dostępność dla osób z niepełnosprawnościami, 200 serwisów internetowych instytucji użyteczności publicznej. Po przeprowadzonym audycie adresaci będą informowani o błędach jakie znajdują się na ich serwisach w zakresie dostępności oraz o tym w jaki sposób zapewnić ich dostępność.

Ogólne wnioski z realizacji 180 audytów:

1. Sytuacja jest bardzo zła. Żadna z badanych stron nie spełniła minimalnych wymagań (WCAG A) zawartych w wytycznych Web Content Accessibility Guidelines 2.0.
2. Główne powody takiej sytuacji:
  - a. wykonawcy tworzą strony w zły sposób, na skutek braku wiedzy na temat dostępności;
  - b. zamawiający/właściciele serwisów publicznych nie są zobligowani prawnie/proceduralnie do zapewnienia ich dostępności;
  - c. zamawiający/właściciele serwisów publicznych nie stawiają konkretnych wymagań (np. spełnienie WCAG na poziomie AA) przed wykonawcami;

- d. redaktorzy dostarczający treści do serwisów publicznych nie mają wiedzy na temat redagowania treści w sposób dostępny;
  - e. zamawiający/właściciele serwisów nie mają procedur dotyczących dostępności np. dotyczących generowanie plików .PDF
- dotatkowa przerwa nad Rekomendacje Fundacji Integracji:
- a. Stworzeniu prawa obligującego podmioty publiczne do zapewnienia dostępności swoich serwisów.
  - b. Zwiększeniu wiedzy zamawiających tego typu serwisy, w obszarze dostępności.
  - c. Stworzeniu jasnych procedury w Instytucjach dotyczących tworzenia treści dostępnych dla każdego.
  - d. Wymaganiu od wykonawców serwisów konkretnych działań z obszaru dostępności.
  - e. Korzystaniu ze wsparcia specjalistów ds. dostępności do oceny czy wykonawca spełnił/nie spełnił wymagania dotyczące dostępności.

Lista instytucji objętych badaniem znajduje się pod adresem http://dostepne-strony.pl/?page_id=33 w formie plików do pobrania.

V. PODSUMOWANIE – ZALECENIA

W niniejszym opracowaniu na temat dostępności infrastruktury publicznej dla osób z niepełnosprawnościami uwzględniono badania i kontrole infrastruktury publicznej przeprowadzone zarówno przez instytucje publiczne, jak i organizacje pozarządowe. Przedstawione zestawienie obrazuje jak znikomy procent infrastruktury publicznej w Polsce jest rzeczywiście dostępny dla osób niepełnosprawnych ruchowo, niewidomych i niedowidzących, niesłyszących i słabostyszających oraz osób niepełnosprawnych intelektualnie. Z badań wynika, że niepełnosprawni napotykają wiele przeszkód w instytucjach publicznych i miejscach, które powinny raczej pomagać niż utrudniać im funkcjonowanie. Napotykanne przeszkody zależą przede wszystkim od rodzaju niepełnosprawności, ale brak empatii ze strony innych wydaje się w tym przypadku powszechnym problemem.

Dla osoby mającej problemy z poruszaniem się (czyli o kulach lub na wózku inwalidzkim), ale także dla osoby starszej czy też matki z dzieckiem wejście w przestrzeń infrastruktury publicznej, np. przemieszczanie się lub załatwianie spraw w urzędzie, jest ciągle wielkim wyzwaniem. Osoby niepełnosprawne stykają się z urzędem zasadniczo w dwóch sytuacjach: będąc jego klientami lub pracownikami. Zasadniczo wszędzie tam, gdzie pojawia się dokumentacja pisemna, osoby niewidome lub słabowidzące mogą spodziewać się problemów. Dokumenty sporządzone są w sposób czytelny jedynie dla osób o dobrym wzroku – druk jest mały, często niewyraźny. Osoby niewidome muszą przyjść z pełnomocnikiem, ponieważ nigdzie nie ma druków pisanych brailem. Urzędnicy natomiast nie chcą czytać, a tym bardziej wypełniać dokumentów za osoby niepełnosprawne.

Problemy z komunikacją i informacją nie ograniczają się tylko do dokumentów na piśmie. Brakuje osób do obsługi klientów niesłyszących lub niemych. Wydaje się, że znajomość (nawet podstaw) języka migowego nie występuje wśród pracowników służb publicznych, zaś korzystanie z usług tłumaczy języka migowego przez urzędy administracji publicznej należy do wyjątków. Możliwość takiej komunikacji jest szczególnie istotna w odniesieniu do kwestii zdrowotnych (np. w przychodni), ale także w urzędach i bankach. Brakuje oznaczeń pokoi/pomieszczeń w języku Braill'a, w sposób dyskretny i łatwych do znalezienia, chociaż w niektórych obiektach widać już zmiany na lepsze. W niektórych urzędach dostępne są nakładki z ramką do składania podpisów, co bardzo ułatwia

składanie podpisów osobom niewidomym. Osoby niewidzące lub niewidome czekające w kolejkach (np. na poczcie, w przychodni) nie wiedzą, jaki numer jest wyświetlany – a jednocześnie nie ma na ten temat żadnej informacji głosowej. Dużym utrudnieniem są także same procedury. Nierzadko załatwienie sprawy wymaga wielokrotnych osobistych wizyt w urzędzie, odwiedzania wielu pokoi (zamiast możliwości załatwienia sprawy w jednym miejscu), czy przyniesienia oryginałów lub potwierdzonych kopii licznych dokumentów.

W świetle art. 69 Konstytucji RP władze publiczne są obowiązane zgodnie z ustawą udzielać osobom niepełnosprawnym pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Przywołany wzorzec konstytucyjny winien być odczytywany jako obowiązek władzy publicznej wykreowania stosownych mechanizmów służących realizacji opisanych zadań. Z tak rozumianej normy konstytucyjnej można więc wywieść ciążącą na właściwych organach państwa powinność dążenia do likwidacji wszelkich barier ograniczających osoby niepełnosprawne w normalnym funkcjonowaniu w zbiorowościach. **Po stronie władzy publicznej leży więc obowiązek podjęcia wszelkich racjonalnych działań celem zagwarantowania pełnego i efektywnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym oraz ich należytej integracji społecznej. Niezbędnym minimum jest zapewnienie przez wszystkie organy władzy publicznej pomocy asystenckiej przy korzystaniu z wszelkich form komunikacji przy załatwianiu spraw urzędowych.** W związku z rosnącą świadomością wielkości populacji osób niepełnosprawnych w społeczeństwie polskim (ok. 15% obywateli Polski) i ich potrzeb. Dziś już niemal powszechnie wiadomo, że obiekty użyteczności publicznej należy projektować, budować i utrzymywać w sposób zapewniający niezbędne warunki do korzystania z niego przez osoby o ograniczonej sprawności.

W tym kontekście zarówno ustawa Prawo budowlane, jak i rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, przewidują szereg obowiązków ciążących na uczestnikach i organach procesu budowlanego, mających na celu zapewnienie niezbędnych warunków do korzystania z obiektów użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego przez osoby niepełnosprawne.

Niezmiernie istotne pozostaje jednak, iż przedmiotowe powinności aktualizują się dopiero wówczas, gdy dana osoba zamierza przedsięwziąć działania objęte regulacją przepisów budowlanych (przykładowo: przeprowadzenie remon-

tu bądź też zamiar wzniesienia obiektu). Nie są więc one niezależne, ale ciążyą na podmiotach niejako przy okazji wejścia w orbitę oddziaływania pierwotnych norm prawa budowlanego. Przepisy rozporządzenia z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie dotyczą każdej nieruchomości, na której zgodnie z prawem mogą być prowadzone roboty budowlane w rozumieniu art. 3 pkt 7 ustawy Prawo budowlane (por. wyrok naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 stycznia 2010 r., sygn. akt II OSK 877/09, LEX nr 597925).

Aktualnie brak w systemie prawa generalnego (niezależnego) obowiązku podjęcia społecznie pożądaney aktywności celem dostosowania obiektów użyteczności publicznej oraz budynków wielorodzinnych dla słusznych potrzeb osób niepełnosprawnych. W orzecznictwie sądów administracyjnych wskazuje się, iż co do zasady przepisy rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie odnoszą się do sytuacji projektowania i budowy nowych budynków lub innych działań określonych w § 2 tego rozporządzenia, takich jak m.in. rozbudowa i przebudowa istniejącego budynku (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 14 listopada 2006 r., sygn. akt II OSK 1333/05, ONSAiWSA 2007/4/99, wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Kielcach z dnia 7 września 2007 r., sygn. akt II SA/Ke 377/07, LEX nr 489580).

Konieczne jest stosowanie „uniwersalnego projektowania”, które sprowadza się do takiego projektowania, by z danego produktu lub usługi mogła korzystać jak największa liczba użytkowników, bez konieczności późniejszego ich dostosowywania do indywidualnych potrzeb. Dlatego tak ważne jest, by dostępność była brana pod uwagę na etapie projektowania, a nie dopiero na etapie użytkowania oraz aby lokalne inspektoraty nadzoru budowlanego nie dopuszczały do użytkowania obiektów nie spełniających wymogów dostępności dla osób niepełnosprawnych. Warto upowszechnić w tym zakresie dorobek innych krajów i wiedzy na temat budownictwa i projektowania uniwersalnego. Jeżeli budynki użyteczności publicznej są już dostosowane dla osób niepełnosprawnych powinny posiadać należyte oznakowanie, które oprócz funkcji informacyjnej pełniłoby również formę edukacji dla ogółu społeczeństwa.

Taniej i łatwiej jest zbudować dostępny budynek, stronę internetową lub aplikację, niż później dostosowywać je do potrzeb osób z niepełnosprawnościami z ogromnym nakładem pracy i kosztów. Nadal pokutuje jednak

błędne przekonanie, że należy tworzyć specjalne budynki, specjalne strony internetowe, czy też specjalne aplikacje, przeznaczone dla konkretnej grupy odbiorców, na przykład osób niewidomych. Ten nurt myślenia prowadzi do zadawania pytań w rodzaju „dla ilu osób mamy robić dostosowania?”.

Uniwersalne projektowanie pozwala uwzględnić potrzeby wszystkich, lub niemal wszystkich, użytkowników w jednym produkcie lub usłudze, co czyni pytanie o ich liczbę bezzasadnym. **W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich jako niezależnego organu ds. równego traktowania istotna jest promocja wdrażania uniwersalnego projektowania na uczelniach wyższych do programów nauczania wszystkich zawodów zajmujących się grafiką komputerową, środowiskiem zabudowanym, włączając architektów, inżynierów, urbanistów i wszystkie inne odpowiednie zawody zajmujące się zagospodarowaniem środowiska lub środowiskiem zabudowanym.**

Podstawowym i dość oczywistym oczekiwaniem jest stworzenie możliwie największej liczby ułatwień komunikacyjnych dla niepełnosprawnych. Potrzeby i oczekiwania osób niepełnosprawnych ogniskują się wokół samodzielności. Osoby z niepełnosprawnością nie chcą być osobami zależnymi, stale czekającymi i potrzebującymi pomocy innych. Kolejną zasadą jest dostępność – zarówno w odniesieniu do miejsc, jak i informacji o procedurach.

W związku z powyższym powinno zajść wiele zmian. Chodzi tu zarówno o łatwość, jak i bezpieczeństwo poruszania się w przestrzeni publicznej:

- **dobrze oznaczone schody z barierkami i platformami dla osób niepełnosprawnych ruchowo oraz windy – szczególnie w miejscach i obiektach użyteczności publicznej (dworce, urzędy), nie wyłączając obiektów zabytkowych – tam, gdzie jest to możliwe (np. kościoły, aule uniwersyteckie);**
- **sygnalizacja dźwiękowa na przejściach dla pieszych (szczególnie w okolicy urzędów, miejsc użyteczności publicznej) oraz komunikacja głosowa w autobusach, a także na dworcach kolejowych i autobusowych;**
- **widoczne, umieszczone w przystępnym miejscu numery autobusów/tramwajów oraz wyraźne informacje o rozkładzie jazdy w autobusach;**
- **uproszczenie procedur, na przykład poprzez możliwość:**
  - **załatwienia części spraw urzędowych korespondencyjnie/przez telefon lub Internet,**

- załatwienia wielu rzeczy przy jednym stanowisku/okienku (na wzór uproszczonej procedury zakładania własnej działalności gospodarczej);
- **udogodnienia w komunikacji dla osób niepełnosprawnych, takie jak:**
  - dostęp do podstawowych opisów w alfabecie Braill'a, informacja dźwiękowa przy zmianie numerów w kolejce do poszczególnych stanowisk,
  - wykorzystywanie nakładek na podpisy,
  - obecność osoby znającej język migowy,
  - zrozumienie ze strony urzędników – możliwość przeczytania dokumentu niepełnosprawnemu czy wypełnienia go w jego imieniu.

Punktem wyjścia do realizacji demokratycznej zasady równości jest równy dostęp dla każdego do wszystkich elementów środowiska: przestrzeni, przedmiotów, budynków, ulic, chodników, szpitali, szkół, środków transportu. Jednakże pomimo szeregu podejmowanych działań, zmierzających do przestrzegania zasady niedyskryminacji osób niepełnosprawnych w życiu publicznym, a także gwarancji realizacji praw związanych z ich pełnym udziałem w życiu społecznym i zawodowym, w tym prawa do życia wolnego od barier funkcjonalnych, nie można uznać stanu udostępnienia budynków administracji publicznej dla osób niepełnosprawnych za idealny, bowiem w powszechnej opinii wiele urzędów i obiektów użyteczności publicznej nadal nie jest dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych. **Istnieje potrzeba, aby organy administracji rządowej efektywniej nadzorowały wykonanie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, a także uchwały Sejmu RP z dnia 1 sierpnia 1997 r. „Karta Praw Osób Niepełnosprawnych”. Pożądany również byłby skuteczniejszy nadzór nad wykonaniem zaleceń pokontrolnych Najwyższej Izby Kontroli w zakresie dostosowania budynków użyteczności publicznej dla osób z niepełnosprawnością.**

Z analizy przedstawionych powyżej raportów i badań wynika, że bariery architektoniczne i transportowe, częściowo lub całkowicie uniemożliwiają osobom niepełnosprawnym dotarcie do budynków użyteczności publicznej oraz korzystanie ze świadczonych na ich obszarze usług. Najczęściej występującym błędem jest brak jakichkolwiek udogodnień przy wejściu do budynku, a także w jego wnętrzu dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim. Przeszkodę stanowią także uchybienia w poziomie informowania osób niepeł-

nosprawnych o udogodnieniach oraz poziomie wiedzy pracowników urzędów i instytucji państwowych z uwagi na brak szkoleń w tym zakresie. **Władze lokalne powinny zwrócić większą uwagę na wdrażanie w lokalnym prawodawstwie zapisów oraz standardów dostępności dotyczących integracji osób niepełnosprawnych.**

Wydaje się więc celowym rozważenie wprowadzenia do ustawodawstwa normy prawnej statuującej po stronie użytkowników budynków użyteczności publicznej pierwotny (generalny) obowiązek podjęcia przez nich – w określonym terminie – zakreślonych prawem działań, mających na celu likwidację barier (przeszkód), w codziennej egzystencji osób niepełnosprawnych. Wprowadzenie adekwatnego obowiązku prawnego pozwoliłoby wydatnie przyspieszyć likwidację barier w integracji społecznej osób niepełnosprawnych. Szczegółowej oceny wymaga zakres postulowanego obowiązku likwidacji barier i przeszkód. Stosownej analizie należy poddać także mechanizm wprowadzenia (bezwzględnego egzekwowania) poszczególnych obowiązków, mających na celu dostosowanie budynków do potrzeb osób niepełnosprawnych (ureczywistnienie gwarancji ich dostępności), a także uniemożliwienie wstępnego odbioru inwestycji i dopuszczenia jej do użytkowania jeśli nie spełnia ona wymogów dostępności dla osób niepełnosprawnych. Wprowadzając stosowny obowiązek prawny podkreślić należy konieczność zakreślenia podmiotom realnego terminu na jego wykonanie.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Aleja Solidarności 77, 00-090 Warszawa

tel.: +48 22 55 17 700

www.rpo.gov.pl

PEŁNOMOCNICY TERENOWI RPO:

Pełnomocnik Terenowy RPO w Gdańsku

ul. Chmielna 54/57, 80-748 Gdańsk

tel. +48 58 76 47 302

Pełnomocnik Terenowy RPO w Katowicach

ul. Jagiellońska 25, 40-032 Katowice

tel. +48 32 72 86 800

Pełnomocnik Terenowy RPO we Wrocławiu

ul. Wierzbowa 5, 50-056 Wrocław

tel. +48 71 34 69 115